

№ 21 – 22 (794 – 795)

Чэрвень 2020 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

☞ **Асоба: Зінаіда Кучар, музейшчык з вялікім досведам –**

стар. 2

☞ **Набалелае: як кісларод, патрэбнае разгалінаванае краязнаўчае таварыства –**

стар. 3

☞ **«Любчанскі замак»: аб зробленым летась –**

стар. 8

☞ **Настаўнікам: мерапрыемства, прысвечанае зёлкам –**

стар. 9

Каталіцкая капліца ў мястэчку Вызна на малюнку 1918 года

Пра мястэчка з старажытнай багатай культурай чытайце на стар. 6–7

На тым тыдні...

Ратуемся спадчынай

✓ У музеі «Лошыцкая сядзіба» 23 траўня пачаў працу выставачны праект «Скарбонка памяці: выстава народнага і дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва», арганізаваны сумесна з Беларускамі саюзам майстроў народнай творчасці.

На выставе прадстаўлена больш за 500 прадметаў сучаснага народнага мастацтва і мастацкіх рамстваў. Артфакты сабраныя вядомым беларускім этнографам Яўгенам Сахутам у экспедыцыях, праведзеных па ўсёй Беларусі. Летась частка калекцыі была перададзена ў фонды Музея гісторыі горада Мінска.

Многія дзяўбана-разьбяныя, ганчарныя, плеценыя, каваныя вырабы, што экспануюцца, уражваюць першабытнай суровасцю, прастатой і магутнасцю формаў. У дэкоры драўлянага і керамічнага посуду, вышываных і тканых вырабаў пераважаюць старажытныя геаметрычныя матывы, што маюць даўняе сімвалічнае паходжанне. Да старажытных таксама адносяцца заамаформныя матывы драўлянай і глінянай пластыкі, цацак-свістулэк. Сярод найбольш каштоўных і цікавых прадметаў – саламяныя коні, чаплі і буслы, разнастайнае керамічнае начынне, калекцыя тэкстыльных і фарфоравых лялек, выцінанкі.

✓ Арганізаваны Польскім Інстытутам у Мінску пры падтрымцы выдавецтва «Логвінаў» цыкл «Санаторый пад кленсідрай» кожны аўторак працягвае працу. Шостая сустрэча была прысвечаная культураву польскаму паэту і спеваку Яцэку Качмарскаму (1957–2004). Перакладчык Андрэй Хадановіч распавядаў пра барда, які «трымаў гітару іначай». Парадаксальная постаць, што стала голасам пакалення і сімвалам руху «Салідарнасць», была нашмат глыбейшая і цікавейшая за плоскаць палітыкі.

✓ З пачатку чэрвеня ў Мінску стартваў выставачны праект «Рытэты Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь». Ён размяшчаецца на агароджы Парка культуры і адпачынку імя Чалюскінцаў (былы Ваньковічаў лес) у Мінску. Экспазіцыя паказвае і папулярны нацыянальную гісторыка-культурную спадчыну нашай дзяржавы. Складаецца з 70-і фотабанаў, на якіх адлюстраваны каштоўнасці з фондаў музея: прадметы рэлігійнага культу, манеты, нацыянальныя строі, кнігі, музычныя інструменты, вырабы народных промыслаў і рамстваў, зброя ды інш. Інфармацыя падаецца на беларускай мове, дублюецца па-руску і па-англійску.

У стварэнні выставы ўзялі ўдзел усе пяць філіялаў гістарычнага музея. Яна выяўляе Беларусь як развітую еўрапейскую дзяржаву, годную займаць сваё месца ў міжнароднай супольнасці. Аўтары праекта, што рэалізуецца пры падтрымцы Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь і Мінскага гарвыканкама, – Алег Лукашэвіч, Аляксандр Аляксееў, Алег Ладзісаў, Дар'я Аўчынінікава.

✓ Адзін з актывістаў ветэранскай арганізацыі 49-й ракетнай дывізіі, жыхар Ліды, маёр запasu Аляксандр Каштальян стварае макеты зброі і вайсковай тэхнікі часоў Вялікай Айчыннай вайны і пасляваеннага перыяду і перадае свае вырабы ў фонды Лідскага гісторыка-мастацкага музея. Займацца вырабам мадэляў былы вайсковец пачаў на пенсіі, калі паўстала задача распавесці моладзі пра савецкае ўзбраенне. Некаторыя макеты А. Каштальян вырабляе ў двух асобніках.

Вырабы афіцэра выстаўляюцца пад час тэматычных выставаў у раённым музеі, пад час сустрэчаў ветэранаў з моладдзю.

Скарыстаная інфармацыя з сайта газеты «Лідская газета», паведамленая Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь, музея «Лошыцкая сядзіба», Польскага Інстытута ў Мінску

Для Вас:
Хто дбае пра захаванне гісторыка-культурнай спадчыны;
Хто вывучае гісторыю свайго краю;
Каму не аб'якавая будучыня Беларусі

Падпісаўшыся сёння на «Краязнаўчую газету»,

Вы даведваецеся, чым жывуць даследчыкі радзімазнаўства ў розных кутках Бацькаўшчыны, далучаецеся да вялікай супольнасці збіральнікаў, захавальнікаў і папулярызатараў багатай матэрыяльнай і духоўнай спадчыны продкаў, спасцігаеце не толькі культуру і гісторыю беларусаў, але і іншых народаў, якія стагоддзямі жывуць поруч.

То давайце разам працаваць на ніве радзімазнаўства! І разам захаваем адзінае краязнаўчае выданне дзяржавы! Падпісацца можна самім і падпісаць сяброў ды калегаў у любым аддзяленні паштовай сувязі.
Будзьма разам!

Нашы віншаванні

Музей — галоўная справа жыцця

46 гадоў свайго жыцця Зінаіда Лявонаўна Кучар прысвяціла музейнай справе. У яе працоўнай кніжцы толькі тры запісы: 14 гадоў на пасадзе старшага навуковага супрацоўніка Літаратурнага музея Янкі Купалы, з 1986 года – загадчык аддзела навуковай асветы Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, з 1998 – дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры (сёння гэта філіял Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь). Як кіраўнік музея праявіла сябе высокакваліфікаваным спецыялістам у галіне музеязнаўства з грунтоўнымі ведамі працэсу развіцця беларускай культуры, мае выключныя арганізатарскія здольнасці, што дае ёй магчымасць наладзіць у музеі інтэнсіўную творчую працу, стварыць калектыву высокапрафесійнай і працаздольнай, аб чым сведчаць паказчыкі дзейнасці музея.

За час працы на пасадзе дырэктара З. Кучар правяла вялікую працу па стварэнні Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь, пачынаючы ад завяршэння рэстаўрацыі будынка музея, помніка архітэктуры XIX ст., да стварэння паўнаўраўнаважнай пастаяннай экспазіцыі па тэмах: «Тэатральная культура Беларусі XX ст.», «Беларускі дзіцячы ляльчыны тэатр XX ст.», «Культуравае мастацтва Беларусі X – XVII стст.», «Школьны тэатр XVI – XVIII стст.», «Прыгонныя тэатры на тэрыторыі Беларусі», «Фарміраванне нацыянальнай прафесійнай тэатральнай і музычнай культуры», «Дзейнасць В. Дуніна-Марцінкевіча і С. Манюшкі»; мемарыяльныя пакоі, прысвечаныя творчасці выдатных майстроў беларускага тэатральнага і музычнага мастацтва, народных артыстаў Беларусі Л. Аляксандраўскай, С. Станюты, М. Яроменкі, Я. Глебава. У музеі праводзілася і праводзіцца актыўная навукова-асветніцкая праца, за апошнія пяць гадоў створана больш за 250 выставак, праведзена блізу 815 мерапрыемстваў.

Пад кіраўніцтвам З. Кучар наладжаныя цесныя су-

вязі з творчымі музычнымі і тэатральнымі калектывамі краіны, музей стаў базавым для правядзення сумесных мерапрыемстваў.

Зінаіда Лявонаўна з’яўляецца членам Нацыянальнай камісіі Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА, сакратаром Рады дырэктараў рэспубліканскіх і абласных музеяў, членам атэстацыйнай камісіі па падрыхтоўцы экскурсаводаў Нацыянальнага агенства па турызме Рэспублікі Беларусь.

Многія гады З. Кучар плённа супрацоўнічае з Бе-

Фотаздымак Зінаіды Кучар

ларускім фондам культуры, з’яўляецца сябрам Рады і Выканкама. Па яе ініцыятыве музею сумесна з БФК паспяхова рэалізуецца шматгадовы праект – штогадовы конкурс на найлепшую сцэнаграфію прэм’ернага спектакля імя заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі І.М. Ушакова.

Маючы вялікі вопыт музейнай дзейнасці, Зінаіда Лявонаўна перадае яго малым супрацоўнікам музея і будучым музейшчыкам, студэнтам музейных факультэтаў навуковых устаноў, яна распрацавала і чытае спецыяльныя курсы «Спецэфіка дзейнасці літаратурных музеяў» і «Гуманітарныя рэсурсы ў турызме. Музеі».

Вялікая ўвага надаецца З. Кучар захаванню гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі. Завершана праца па карэкціроўцы праекта рэстаўрацыі і прыстававання гісторыка-культурнай каштоўнасці – палаца XIX ст. – у якасці філіяла «Музей-палац М.К. Агінскага» ў вёсцы Залессе Смагон-

скага раёна. Згодна з Праграмаю даручэнняў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь філіял перададзены ў камунальную ўласнасць. З. Кучар з’яўляецца аўтарам Навуковай канцэпцыі музейна-экспазіцыйна-тэматычна-экспазіцыйнага плана (ТЭП) сядзібы М.К. Агінскага ў в. Залессе, навуковым кіраўніком працы па стварэнні экспазіцыі.

Дзякуючы Зінаідзе Лявонаўне ў Беларусь вярнуліся архіў М.К. Агінскага ў колькасці 6 тыс. аркушаў з Расійскага архіва старажытных актаў (г. Масква), што мае вялікую значнасць як для стварэння экспазіцыі па творчасці М.К. Агінскага, так і для навуковага вывучэння яе той гістарычнай эпохі, у якую жыў Агінскі і яго асяроддзе. Завершана праца па атрыбуцыйных архіўных дакументаў, створаныя пяць выставак з выкарыстаннем архіўных экспанатаў (аўтар канцэпцыі З. Кучар). Адна з іх, «Паланэзы на вяртанне», з поспехам экспанавалася ў Заршаве і Гайнаўцы (Рэспубліка Польшча), у Францыі.

ГА «Беларускі фонд культуры» і рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» віншуюць Зінаіду Лявонаўну КУЧАР з юбілеем. Шчыра зычым Вам моцнага здароўя і новых сілаў для рэалізацыі ідэяў і праектаў на карысць развіцця музеяў і нацыянальнай культуры Беларусі.

Надаўна мы адзначалі 75-годдзе Вялікай Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. І цяпер, калі мінула столькі часу, можна па-сапраўднаму ацаніць тую гістарычную падзею.

У Рэдкавіцкай сельскай бібліятэцы Любанскага раёна з пачатку года разгорнутая кніжная выстава «Вялікай Перамозе прысвячаецца» з падраздзеламі «Слаўны подзвіг тваіх землякоў», «У полымі партызанскай вайны», «І мастацтва ваявала», «Кніга пра вайну нам памяць ажыўляе». Разам з актыўна бібліятэкі стваралася тэматычная папка «Самыя памятны дзень вайны».

Са старшакласнікамі Рэдкавіцкай сярэдняй школы быў праведзены ўрок мужнасці «Вайны балочы напамін». Увага вучняў была засяроджаная на тым,

Выхоўваць подзвігам народным

што нашыя пісьменнікі-землякі таксама пішуць пра вайну. Іван Муравейка – удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, пісьменнік-франтавік, узнагароджаны чатырма баявымі ордэнамі. Ён

не мог не напісаць шчырыя апавяданні пра сваіх баявых сяброў, пра сваю дывізію. Пра часы ваеннага ліхалецця піша Уладзімір Паўлаў, хаця на пачатку вайны яму было толькі шэсць гадоў. Аднак той суровы час добра ўрэзаўся ў памяць хлопчыка непамерным страхам, пазней ён гэта перадаў у вершах «Востраг Зыслаў», «Балада пра бацьку», «Песні ваенных гадоў» і іншых. Каб увекавечыць народны подзвіг, наш рэдкавіцкі пісьменнік і журналіст Анатоль Андруховіч, бацька якога з першых дзён вайны змагаўся з чужынцамі і загінуў пад Смаленскам, стварыў мастацка-дакументальную аповесць «Дачка Арэссы», нарысы «Праз буры навалынічныя» і «Зямля пахла дымам».

Лічу, што толькі праз сваё можна сфармаваць погляд на гісторыю Вялікай Айчыннай вайны. А пасля ўжо можна чытаць творы іншых вядомых аўтараў. Неабходна таксама заахоўваць маладое пакаленне вывучаць сваю генеалогію. Гэта значыць, папрасіць іх пацікавіцца, чым займаліся іх прададзі ці прабабуля ў час ваеннага ліхалецця, і запісаць цікавыя гісторыі таго часу.

Хоць удзельнікі і сведкі той ужо далёкай жудаснай вайны не хочучь успамінаць былое, але разгаварыць стальных людзей

можна. Ведаю гэта па сваім досведзе, бо да 75-годдзя Перамогі напісала артыкулы «Не жаночая гэта справа – хадзіць з вінтоўкай» пра білую партызанку Ніну Рыгораўну Барысевіч, «Прайшла праз дзяцінства вайна» пра роднага дзядзьку Мікалая Іванавіча Семяню, «Адолюваў страх, што не вернецца дадому» пра вязня Вольгу Іосіфаўну Кругленю, і дапамаглі мне ў гэтым расповеда стальных людзей.

Хаць звярнуць увагу і на конкурс малюнкаў «Няхай ніколі не будзе вайны!», што праходзіць у рамках рэспубліканскай акцыі «Слава табе, ветэран!». Хаця ваенная тэма даволі цяжкая, да прапановы прыняць удзел у конкурсе першымі адгукнуліся настаўнікі пачатковых класаў – Святлана Дастанка і Таццяна Корбут са сваімі выхаванцамі.

Мерапрыемства адрыўка трэцякласніца Марыя Кулага, выразна з пачуццём прачытала верш С. Маршак «Мальчык из села Поповки».

Хлопчыкі і дзяўчынкі дружна і з адказнасцю ўключыліся ў працу: схіліліся над малюнкамі Ганна Кудзелка, Паліна Цыццяна, Соф’я Каваленка, Вольга Серпігоўская, Дар’я Лаўрэнця, Іван Міхаленя, Аляксея Зубар, Марыя Кулага, Хрысціна Сабалеўская. Іх фантазіі, натхненню мог бы пазайздросціць любы старшакласнік, бо ў сваіх малюнках «Дзеці супраць вайны», «Мы за мір!», «Вечны агонь памяці», «Дзякуй за мірнае неба», «Салют Перамогі» малыя адлюстравалі не толькі танкі, самалёты, ракеты, бронемашыны. З-пад іх рознакаляровых алоўкаў «выляталі» мноства галубоў, а працягнутыя ўвесь дзіцячы далонькі нібыта дзякуючы за мір і радасць на нашай дзіўскай зямлі. Васьмікласніца Ульяна Дастанка праз умела выбраныя фарбы ў малюнку «Партызаны» пастара-

лася перадаць лютую зіму сарок трэцяга года – у сумэтах лясных воіны занялі абарону, напэўна, перад цяжкім боем.

Шасцікласнік Арсеній Сляпцоў і Юлія Цвірка ў малюнках «Не скарыліся ворагу!» і «За Радзіму!» адлюстравалі рашучыя твары герояў, гатовых у любы момант даць адпор ненавіснаму ворагу...

Браты Аляксандр, Максім і Аркадзь Хомічы заўзята малявалі на хатынскую тэму. Угледзішся ў іх малюнак, і быццам чуеш, як стогнуць званы, разносячы даўняе рэха жahlівай рэчаіснасці, што адгукваецца ў нашых сэрцах.

Прыемна, што малюнак «Пераможны май» дружна стваралі ўсе удзельнікі конкурсу: то маляваў танкі і вясёлага танкіста, хтосьці – чырвоны сцяг, гулівае сонейка, сніюткае неба з белымі аблачынкамі, рознакаляровы салют.

Хоцання спадзявацца, што мерапрыемства надоўга запамінацца дзеячам, стане для іх сімвалам павагі да герояў нага подзвігу нашага народа. Уважліва ўглядаюся ў дзіцячы малюнак. Яны розныя, бо ў кожнага сваё адчуванне вайны. Але штосці іх аб’ядноўвае. Добра было б, каб і бацькі таксама прыгледзеліся да малюнкаў сваіх дзяцей.

Дзякуючы мерапрыемствам, што прайшлі ў бібліятэцы, чытачы глыбей зразумелі, праз якія цяжкія выпрабаванні прайшлі не толькі нашы дзяды і прададзі, але і ўсе ваеннае пакаленне. Хаця аддзяляюцца ад нас тыя грозныя дні вайны, у памяці пакаленняў назаўсёды застаецца легендарная мужнасць і стойкасць нашага народа.

Марыя САІВЕЦ, бібліятэкар Рэдкавіцкай сельскай бібліятэкі Любанскага раёна

Нашы спачуванні

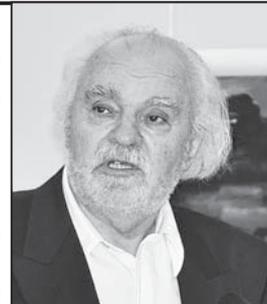
На 81-м годзе пайшоў з жыцця мастак, даўні сябар Беларускага фонду культуры **Уладзімір БАСАЛЫГА**.

Уладзімір Самойлавіч нарадзіўся ў Слуцку, скончыў Мінскае мастацкае вучылішча імя А.К. Глебава, Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут. Член Беларускага саюза мастакоў, займаў пасады намесніка старшыні БСМ, старшыні творчага саюза. Графік, аздобиў дзясяткі кніг.

Для творчасці У. Басалыгі характэрны сувязь з традыцыямі народнага мастацтва, глыбокае пранікненне ў задуму літаратурнага твора. Галоўныя тэмы творчасці звязаныя з нацыянальнай культурай, традыцыйным побытам, народнымі вераваннямі, беларускай мовай, архітэктурай.

Узнагароджаны больш як 40 дыпламамі рэспубліканскіх, міжрэспубліканскіх і ўсесаюзных конкурсаў мастацтва кнігі; мае медаль Францыска Скарыны (1990).

ГА «Беларускі фонд культуры» і «Краязнаўчая газета» выказваюць шчырыя спачуванні родным, блізкім, калегам Уладзіміра Самойлавіча. Няхай пухам будзе родная слупкая зямля, дзе творца знайшоў свой спачын.

Узрастанне ролі краязнаўства ва ўмовах глабалізацыі

Пераход ад парламенцкай да прэзідэнцкай сістэмы кіравання не прынёс з сабой нічога станоўчага для сцвярдзення, умацавання беларускага пачатку ў нацыянальна-культурным жыцці нашага народа. Наадварот, у сваім этнічным вымярэнні яно стала намнога больш здэфармаваным нават і ў параўнанні з тым, якім было ў апошнія гады існавання Беларускай ССР.

Сучасная глыбінная, крайне небяспечная дэфармацыя культурна-моўнага жыцця Беларусі не з'яўляецца якойсьці непазбежнай гістарычнай заканамернасцю, а выкліканая сур'ёзнымі хібамаі шматгадовай дзяржаўнай нацыянальнай палітыкай, прычым хібамаі свядомага, мэтанакіраванага характару. Выдатна разумеючы з сусветнага досведу, што любое афіцыйнае двухмоўе рана ці позна немінуча прыводзіць да поўнай пагібелі адной з моваў, у 1990-я гады ўсё ж такі была навязана заганная для караннага народа краіны практыка. Яе ўсяляк падтрымлівалі ў Расійскай Федэрацыі, бо палітыкі, ідэолагі апошняй

няй суседкі, асабліва ў пастаўках нафты і газу. А ішла на такі жадааны, выгоды для сябе крок толькі таму, што выдатна разумела: пры панаванні рускай мовы ў афіцыйным жыцці і як непазбежны вынік гэтага – у міжасобных зносінах людзей – Беларусі ніколі не стаць паўнаўважанага суверэннага дзяржавы, а яе караным жыхарам – самабытнай нацыяй, ведала, што ў такіх умовах заўсёды можна будзе ставіць рубам пытанне аб уключэнні Рэспублікі Беларусь у склад Расійскай Федэрацыі, даючы ёй толькі самыя мізэрныя магчымасці для будаўніцтва нацыянальна-культурнага жыцця на ўласнай аснове.

Свядомы сыход ад нацыястваральнай дзейнасці глыбока закінуў беларусаў у непразрадную культурна-моўную зрусіфікаваную твань. Па ўсім відаць, што дзяржаўны чыноўнікі, ідэалагічны апараты з прычыны сваёй татальнай абруселасці не збіраюцца выпяваць беларусаў з гэтай твані. Адсюль вынікае, што паратунак ад смяротнай зрусіфікацыі яны павінны самі шукаць для сябе, хаця гэта і архіскладана. Але яго трэба, не позначыся, шукаць.

У такой экстрэмальнай сітуацыі немалую ролю можа адыграць і краязнаўства – пры ўмове, што яно будзе ў поўным сэнсе слова нацыянальным. Перадавыя са стойкай нацыянальнай свядомасцю людзі нашай Вацькаўшчыны не раз звярталіся да яго, калі на ўвесь рост паўставала пытанне, быць ці не быць беларускаму народу самім сабою ці растварыцца ў якім-небудзь суседнім этнічным асяроддзі. Тут можна згадаць нашаніўскі перыяд пачатку ХХ стагоддзя, міжваенную беларусізацыю. Ідэяй краязнаўства, як сродку супрацьстаяння любой форме асіміляцыі, былі глыбока прасякнутыя душы многіх нацыянальна актыўных людзей нашага краю ў перыяд фашысцкай акупацыі, бо ім не хацелася бачыць свой народ анямечаным, асуджаным на этнічную пагібель.

Адсутнасць у нас па-сапраўднаму нацыястваральнага краязнаўства з 1930-х гадоў і па сёння – гэта найперш вынік свядомай дзяржаўнай палітыкі Саветскай Беларусі і Рэспублікі Беларусь. Паколькі ўлады, ідэалагічны апарат апошняй працягваюць зайздросную пасіўнасць у разгортванні нацыястваральнага краязнаўчага руху, гэта святы, у поўным сэнсе слова выратавальны абавязак павінна ўзяць у свае надзейныя рукі само грамадства. Нам, як кісларод, патрэбнае

сёння шырокаразгалінаванае Беларускае Рэспубліканскае Краязнаўчае Таварыства (БРКТ). Яго структурныя падраздзяленні павінны мецца ў кожным абласным і раённым цэнтрах, у кожным горадзе, іншых населеных пунктах, уключаючы і ў ацалелых буйных вёсках. Пры іх непасрэдным удзеле неабходна ствараць першасныя краязнаўчыя арганізацыі ў працоўных калектывах, навучальных установах. Краязнаўчай працы хопіць усім і на вечныя часы!

.....
*Кіньма быць белымі варонамі,
 хадзіць пяткамі наперад!
 Жывем жа ў цэнтры
 цывілізаванай Еўропы*

Шырокі краязнаўчы рух, несумненна, пазітыўна адаб'ецца на ўмацаванні нацыянальнай свядомасці яго ўдзельнікаў, паспрые стаць кожнаму з іх не толькі сапраўдным даследчыкам, але і перакананым носьбітам беларускай нацыянальнай ідэі, адзінай базавай роднай для нашай Вацькаўшчыны беларускай мовы. Яе рэальны стан яшчэ ніколі не быў так абяздолены, знясілены, як сёння. І гэта лёгка зразумець: не ёю, а рускай мовай абслугоўваюцца ўсе сферы дзейнасці чалавека, у т.л. і такая найважнейшая, як адукацыя. Высокія эшалоны дзяржаўнай улады, не жадаючы, каб тут навучальна-выхаваўчы працэс будаваўся на роднай мове караннага народа, які гэта спрэч назіраецца ва ўсіх, акрамя каланіяльна залежных, краінах (а можа, і

.....
*Свядомы сыход
 ад нацыястваральнай дзейнасці
 глыбока закінуў беларусаў
 у непразрадную культурна-
 моўную зрусіфікаваную твань.
 Па ўсім відаць, што дзяржаўны
 чыноўнікі, ідэалагічны апараты
 з прычыны сваёй татальнай
 абруселасці не збіраюцца
 выпяваць беларусаў
 з гэтай твані*

Рэспубліка Беларусь у гэтым шэрагу?), ніяк не хочучь адысці ад заганнай практыкі выбару мовы навучання ў школах па волі бацькоў. І гэта ва ўмовах, калі большыня з іх мо' ў пятым-сёмым пакаленнях з'яўляюцца зруселымі беларусамі, ва ўмовах, калі ўсе сферы афіцыйнага жыцця, а галоўнае – сярэднія спецыяльныя і вышэйшыя навучальныя ўстановы, куды ідуць вучыцца выпускнікі агульнаадукацыйных школ, працуюць на рускай мове!!! Не

сумняваюся, калі б усяго адна афіцыйная заява абвясціла, што з 2021 года ўсё афіцыйнае жыццё краіны будзе паступова пераводзіцца на кітайскую мову, сённяшнія бацькі школьнікаў усёй грамадой плюнулі б на рускую мову. Яна заўтра была б такой непатрэбнай у школах, як сёння беларуская. Затое кітайская мова сямімільнымі крокамі заваёўвала б класы агульнаадукацыйных, аўдыторыі сярэднеспецыяльных і вышэйшых школ. Ва ўсіх тыпах навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь кітайская мова ў сотні разоў хутчэй распаўсюджвалася б, чым як гэта сёння назіраецца з каранавірусам.

Вялікая і недаравальная ганьба ўсім тым дзяржаўным, а таксама ідэалагічным чыноўнікам, тэарэтыкам і адказным за стан сферы народнай адукацыі, што ў ёй ужо чвэртку стагоддзя беларуская мова непараўнальна менш ужываецца ў навучальна-выхаваўчым працэсе, чым у далёкім Сярэднявеччы ў езуціцкіх школах нашага краю.

Нам ужо даўно трэба было б заканчваць смяшыць цывілізаваны свет агіднай практыкай выбару бацькамі мовы навучання сваіх дзяцей у дзяржаўных школах. Не будзем гаварыць пра ўсе, а толькі пра еўрапейскія краіны. Сярод іх не знайсці аніводнай, дзе бацькі былі б надзелены такой кампетэнцыяй, як беларускія. Кіньма быць белымі варонамі, хадзіць пяткамі наперад! Жывем жа ў цэнтры цывілізаванай Еўропы.

Сёння мы робім трэцюю спробу стварыць Беларускае Рэспубліканскае Краязнаўчае Таварыства. Як хочацца яго бачыць наяве. Такое ж можа адысца толькі праз сумесныя намаганні, супольную дзейнасць грамадскіх сілаў і дзяржаўных структураў. Не варта спаць і нашым дарагім суайчыннікам за мяжой. Вы пакінулі і пакідаеце Вацькаўшчыну ў самым горшым для яе часы, калі яна гадамі знаходзіцца ў стадыі эканамічнай стагнацыі, што так негатыўна ўплывае на матэрыяльнае становішча людзей, калі ідзе няспынны працэс разбурэння нацыянальна-культурных, моўных асноваў беларускага народа, што вельмі хутка можа прывесці да яго этнічнага вымірання, таму і вам ніяк нельга быць убаку ад развязвання гэтых лёсавызначальных праблемаў, цешачы сябе тым, што «тут мы на некалькі парадкаў жывем лепш» за тых, хто не наважыўся, у каго не хапіла спрыту пакінуць Радзіму. Дык давайце супольнымі намаганнямі пакрыем яе абсягі нацыястваральнымі краязнаўчымі таварыствамі, якія сваёй плённай дзейнасцю ўсцерагаць беларусаў ад этнічнага вымірання.

*Леанід Лыч,
 доктар гістарычных навук,
 прафесар*

.....
*Нам, як кісларод, патрэбнае
 сёння шырокаразгалінаванае
 Беларускае Рэспубліканскае
 Краязнаўчае Таварыства
 (БРКТ). Яго структурныя
 падраздзяленні павінны
 мецца ў кожным абласным і
 раённым цэнтрах, у кожным
 горадзе, іншых населеных
 пунктах, уключаючы і ў ацалелых
 буйных вёсках*

не сумняваліся, што афіцыйнае двухмоўе ў Рэспубліцы Беларусь абавязкова закончыцца поўным заняпадам сацыяльнай ролі не рускай, а беларускай мовы, паколькі ў той час першая з названых бесканкурэнтна панавала ва ўсіх сферах грамадскай дзейнасці людзей, і як немінучы вынік – у іх міжасобных зносінах. У той няпросты час беларускай мовай валодаў толькі мізэрны лік дзяржаўных чыноўнікаў. Падобнае можна сказаць і пра большыню працаўнікоў сферы ідэалагічнага характару, духоўнай дзейнасці. Практычна не мелася абсалютна ніякай надзеі, што яны хоць у чымсьці пастараюцца дапамагчы беларускай мове замацавацца ў публічным жыцці.

Не будзем забывацца і на тое, што дзякуючы дзяржаўнай апякунскай палітыцы ў дачыненні да рускай мовы бязмежна радаа, задаволеная гэтым Расія свядома ішла на прыняцце рознага роду прэферэнцыяў для сваёй заход-

Водгукі па выніках форуму

Краязнаўчы форум як месца сустрэчы аднадумцаў

Першы рэспубліканскі краязнаўчы форум! Падобныя эмоцыі адчувала, здаецца, толькі на Першым фестывалі нацыянальных культур. Тады ў старажытную і здаўна шматнацыянальную Гародню з'ехаліся прадстаўнікі нацыянальных меншасцяў з розных куткоў Беларусі. Панавала радасць сустрэчы і знаёмства – нават у адной дэлегацыі нехта мог пабачыцца ўпершыню. Кожны рыхтаваў сваю праграму афармлення падворка. І гэта рукамі ўдзельнікаў, вынікам іх таленту, уманняў і энтузіязму. Адна вылучыліся нацыянальнай кухняй, другія танцамі ці салістамі. Татары стварылі сваю юрту і асяроддзе з прадметаў побыту і нацыянальных страваў, а вась з касцюмамі было складаней, але праз Ібрагіма Канапацкага дапамог педагогічны ўніверсітэт – элементы розных касцюмаў склаліся разам ва ўсходні нетатарскі ўзор. А вась цыганам, мне здаецца, спецыяльна рыхтавацца надта не даялося – роўным ім у спевах і колькасці слухачоў не было.

Чаму такая асацыяцыя? Найперш з нагоды той самай унікальнай магчымасці сустрэцца, убачыцца, пазнаёміцца. І ўжо загадзя – праз даслажную арганізатарамі пра-

граму, змест якой вельмі радаваў. Але ж... Даводзілася прысутнічаць на рознага роду канферэнцыях, калі ў праграму былі ўпісаныя шматлікія «вясельныя генералы», даклады (падрыхтаваныя часцей за ўсё не ім) былі звычайнай адпайскай. Думала, што прыбудуць далёка не ўсё, ды памылілася, нават не ўлічваючы даўжэзную чаргу на рэгістрацыю (тут можна было проста дадаць некалькі столікаў для рэгістрацыі), але самае вялікае памяшканне гістарычнага музея ледзь здолела змясціць усіх удзельнікаў.

Калі спыніць увагу на месцы працы выступаюцаў – многія з'яўляюцца супрацоўнікамі музеяў, бібліятэк, устаноў адукацыі. Для сябе ж вылучыла такое ёмкае і вельмі паважлівае вызначэнне – «краязнаўца». Здавалася б, нічога дзіўнага для такога форуму. Але ж гэта значыць, што краязнаўства – не проста службовы абавязак, а справа жыцця. Ды адна з секцыяў так і называлася «Асоба ў краязнаўстве: з гісторыі біяграфій беларускіх краязнаўцаў». Асабліва цікавілі мяне на гэтай секцыі два выступы. Першы – Барыс Ібрагімавіч Муха, хацела паслухаць свайго супляменніка, тэма даклада якога была звязаная з летапісцам Пухавіччыны

Выступае Канстанцін Шыталь

Віктарам Рыгоравічам Арловым. Але на яго доклад не атрымалася трапіць. А вась Канстанціна Міхайлавіча Шытала паслухаць удалося. Выступаў гэты малады, апантаны краязнаўца, вельмі грунтоўна распавядаючы аб Генрыку Вінчы – першым краязнаўцы з яго Глыбоччыны (гэты доклад надрукаваны ў «КГ» у № 18 – 19. – Рэд.). Такую тэму ён абраў, але на самой справе мог бы выдатна выступіць і на секцыі, якая аказалася самай шматлюднай, – «Краяз-

знаўства ў сістэме навукова-даследчай працы». Я абрала гэтую секцыю як найбольш адпаведную накірунку маіх пошукаў пад агульнай назвай «Татарскі след у назвах зямлі беларускай». Пад уражаннем леташняга святкавання 500-годдзя вёскі Асмолава на гістарычнай Клечыне, падзялілася вынікамі даследавання звестак (з навуковых выданняў, архіўных дакументаў, перыядычнага друку, інтэрнэт-сайтаў і сведчанняў сучаснікаў) аб колішнім кампактным – з мяэццю і мізарам – паселішчы пад назвай Татарскае Асмолава, што месцілася па адзін бок ад рэчкі Лань.

У гэтай сувязі з цікавасцю паслухала доклад Алеся Гаршкова, які звярнуўся да ролі археалогіі ў вывучэнні мікрарэгіянальнай гісторыі і паказаў, колькі зямля можа захоўваць знаходак каменнага і бронзавага вякоў на берагах ракі Лань непадалёк вёскі Логнавічы.

Праз відэаматэрыялы і каментары да іх дакладчыка слухачы змаглі пазнаёміцца з маштабам дзейнасці бацькі і сына Вячаслава і Дзмітрыя Брыштэнаў, як колькасцю выяўленых пахаванняў – вайскоўцаў і мірных жыхароў, так і вынікамі пошуку тых, чый след лічыўся страчаным. У асобах гэтых двух мужчынаў уражвае паслядоў-

ны, сур'эзны, мэтанакіраваны і вельмі паважлівы падыход да справы.

Аб дзейнасці і ролі дзяржаўных структураў у стварэнні гісторыка-дакументальнай хронікі «Памяць» распавёў Андрэй Леанідавіч Кіштываў, доклад якога быў выбудаваны вельмі сістэмна, навуковы характар і культура мовы бездакорныя.

Тэматыка дакладаў была разнастайнай. Хацелася б спыніцца яшчэ і на такой тэме, як былія шляхецкія маёнткі, палацава-паркавыя ансамблі, да выратавання рэшткаў і аднаўлення якіх нельга заставацца абыякавымі. З дакладчыцай на гэтую тэму Наталляй Мізярскай і яе калагэй з Віцебшчыны я мела задавальненне пазнаёміцца. Прыемна было сустрэць шанюнага Леаніда Міхайлавіча Лыча, старэйшага з сучасных краязнаўцаў, доктара гістарычных навук.

На завяршэнне хачу адказаць сама сабе і тым, хто падумаў: чаму ўзнікла асацыяцыя з Першым фестывалем нацыянальных культур. Акрамя прыемнага, не магу не выказаць запэкаенасць будучым развіццём краязнаўчага руху. З аднаго боку, ён павінен мець падтрымку розных структураў. З другога – не хацелася б заарганізаванасці і ідэалагізацыі. Больш шчыра зацікаўленых у краязнаўчых пошуках, беражлівых да спадчыны людзей! Спадзяюся, атрымаецца выдаць краязнаўчую энцыклапедыю. Хацелася б, каб з удзелам адпаведных структураў пачаў выдавацца часопіс, які не дазволіць страціць каштоўныя напрацоўкі і выкліча ўвагу грамадства, дыялог, падкажа накірункі дзейнасці. У сувязі з тым, што адсутнічае асобнае выданне, дзе б адлюстроўваліся розныя аспекты жыцця нешматлікіх, але важных для гісторыі Беларусі народаў, мяркую, месца знойдзецца ў часопісе «Краязнаўства Беларусі» – выданні, якое дадасць гонару нашай цудоўнай краіне.

Разалія
АЛЕКСАНДРОВІЧ-ТУФКРЭО,
г. Мінск
Фота з архіва аўтара

Антон Астанавіч, Разалія Александровіч і Міхалай Гайба

З досведу рэалізацыі краязнаўчага праекта «Віцебск: гісторыя рэальная і папулярная»

Даклад Анатоля ДУЛАВА, загадчыка кафедры гісторыі Беларусі Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П.М. Машэрава, Дзяніса ЮРЧАКА, галоўнага спецыяліста ўпраўлення культуры Віцебскага аблвыканкама

Краязнаўчы сацыяльны праект «Віцебск: гісторыя рэальная і папулярная» (першапачатковая назва – «Віцебск: рэальная і папулярная гісторыя роднага горада») быў распачаты па ініцыятыве аўтараў гэтай публікацыі і вядомага краязнаўцы кандыдата гістарычных навук, дацэнта М. Піварава ў верасні 2016 г. Ён быў задуманы як цыкл публічных бясплатных лекцый па гісторыі Віцебска. Сама ідэя нарадзілася пасля таго, як у сакавіку 2016 г. аўтарам пад час святкавання ўгодкаў надання г. Віцебску магдэбургскага права давялося прачытаць у Віцебскім абласным краязнаўчым музеі лекцыю па гісторыі гарадскога самакіравання і ўбачыць цікавае да гістарычнай праблематыкі з боку віцяблян. Вывучэнне досведу грамадскіх адукацыйных ініцыятыў негістарычнай накіраванасці дапамагло сфармуляваць агульную канцэпцыю праекта, якая ў далейшым неаднаразова дапрацоўвалася і дапаўнялася.

Мэта праекта – папулярызацыя і распаўсюджванне навуковых гістарычных ведаў пра адзін з самых старажытных гарадоў Беларусі ў даступнай і займальнай форме. Адметнай рысай заняткаў стала імкненне насыціць іх інтэрактывам (у тым ліку за кошт прыцягнення рэканструктараў), працай з аўдыторыяй, часам фактамі з адценнем сенсацыйнасці, а таксама гуарам.

Адначасова праект задумваўся як своеасаблівы адрас на разнастайныя псеўданавуковыя і калянавуковыя публікацыі і відэаперадачы, што апошнім часам усё часцей з'яўляюцца ў інтэрнэце, а таксама на беспастаўных трактоўкі і скажоныя інтэрпрэтацыі гістарычных фактаў, палітызацыю нашай мінушчыны з мэтай маніпулявання грамадскай свядомасцю.

Суарганізатарамі праекта выступілі кафедра гісторыі Беларусі ВДУ імя П.М. Машэрава, Віцебская абласная бібліятэка імя У.І. Леніна, Народны клуб гістарычнай рэканструкцыі «Vargentorn» Цэнтра культуры «Віцебск». Потым да іх далучыліся Віцебскі абласны краязнаўчы музей і Дзяржаўны архіў Віцебскай вобласці, супрацоўнікі якіх сталі пастаяннымі лектарамі.

Заняткі на курсах праводзіцца ў абласной бібліятэцы двойчы на месяц (кожны другі і чацвёрты чацвер а 18-й гадзіне). Напачатку не была вызначаная пра-

А. Дулаў і Д. Юрчак пад час чарговай лекцыі

цягласць праекта і перапынкі паміж «семестрамі». Далейшая праца паказала, што аптымальна рабіць зімовы перапынак на час навагодніх святаў (з канца снежня да канца студзеня) і летнія вакацыі (з сярэдзіны мая па сярэдзіну верасня), калі колькасць наведнікаў істотна скарачаецца.

Пасля першай публічнай лекцыі, якая сабрала ўвялікай чытальнай зале бібліятэкі каля 200 чалавек, было прынятае рашэнне арганізаваць відэафаксацыю ўсіх лекцый з наступным размяшчэннем іх на youtube-канале. Акрамя таго, усе лекцыі дублююцца на старонцы курсаў на сайце бібліятэкі і на старонках праекта ў сацыяльных сетках, што дало магчымасць ахапіць больш шырокую аўдыторыю і набыць пастаянных слухачоў у тым ліку па-за межамі Віцебска і нават Беларусі.

Першыя лекцыі атрымаліся даволі працяглымі з-за вялікай колькасці дакладчыкаў (каля трох з магчымымі судакладчыкамі), потым давялося скараціць працягласць заняткаў і зменшыць колькасць асноўных лектараў. Прычым на працягу першых заняткаў лектарамі выступілі найперш самі арганізатары (А. Дулаў, М. Півар, Д. Юрчак, кіраўнік клуба гістарычнай рэканструкцыі «Vargentorn» С. Бабенка). Але паступова кола выступоўцаў пачало пашырацца, і атрымалася, што ў лекцыях чацвёртага сезона арганізатары асабіста яшчэ не прымалі ўдзелу (маецца на ўвазе на час правядзення форуму краязнаўцаў. – «КГ»).

Усіх лектараў курсаў за тры з паловай гады рэалізацыі праекта можна падзяліць на некалькі груп. У склад першай можна ўключыць універсітэцкіх выкладчыкаў: віцебскіх гісторыкаў (В. Акуневіч, А. Дзядзінкін, А. Субоцін, М. Пархімовіч, В. Хаданька, Г. Якаўлева), а таксама спецыяліста па гісторыі віцебскай мастацкай школы доктара мастацтвазнаўства, прафесара Т. Катковіч. Дадру-

гой групы лектараў аднясем супрацоўнікаў Дзяржархіва Віцебскай вобласці і музеяў Віцебска, а таксама краязнаўцаў. Сярод іх варта назваць В. Давідоўскую, К. Карпекіна, С. Марціновіча, С. Мясцадаву, Г. Савіцкага, Н. Шаркоўскую, В. Шышанава. Актыўны ўдзел у правядзенні лекцый прымалі і вядомыя віцебскія краязнаўцы І. Абрамава, В. Барысенкаў, І. Дураў, Л. Хмяльніцкая, архітэктары Г. Арлоўскі і А. Міхайлюкоў, даследчык гісторыі віцебскага трамвая В. Паўлючкоў. Асобную групу лектараў складаюць запрошаныя спецыялісты. Да яе адносяць, найперш, мінскіх гісторыкаў і археолагаў, кандыдатаў гістарычных навук А. Доўнара, А. Казакова, Л. Калядзінскага, М. Макарава, М. Плавінскага, Э. Скварчэўскага, доктара філалагічных навук Л. Ляўшун.

У першыя сезоны тэмы, звязаныя з узнікненнем, сацыяльна-эканамічным і культурна-рэлігійным развіццём, палітычнай гісторыі Віцебска разглядаліся ў храналагічным парадку. Потым, зыходзячы з пажаданняў слухачоў, пачаў прымяняцца тэматычны падыход. Шмат увагі нададзена розным аспектам гісторыі культуры і мастацтваў. Хаця ад самага пачатку гісторыя Віцебска разглядалася ў шырокім кантэксце, апошнім часам намяціўся пераход да разгляду гістарычнага мінулага Віцебшчыны.

На сённяшні дзень заняты курсавы працягваюцца. Восеньскі семестр 2019 г. быў завершаны 54-й лекцыяй, прысвечанай гісторыі самай вядомай тэатральнай пастаноўкі Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа «Несцерка», якая стала візітэўкай тэатра (лектар – прафесар Т. Катковіч).

Усе лекцыі акрамя першай можна праглядзець у запісе на youtube-канале праекта. На вялікі жаль, запіс заўсёды рабіўся з адной камеры, лектары не заўсёды добра выкарыстоўвалі гукавую апаратуру, таму не

кожнае відэа вызначаецца якасным гукам і перадае ў поўнай меры атмосферу лекцыі.

Да кожнай лекцыі супрацоўнікі Віцебскай абласной бібліятэкі робяць тэматычную выставу літаратуры, якая знаёміць слухачоў з выданнямі па тэме лекцыі, што маюцца ў фондах бібліятэкі. Пад час першых лекцый арганізатары складалі спіс рэкамендаванай літаратуры па тэме заняткаў, які размяшчаўся на сайце бібліятэкі, але ў далейшым з-за вялікай працаёмкасці ад гэтага давялося адмовіцца.

Калі распацоўвалася канцэпцыя праекта, было агучана, што яго працягам можа стаць цыкл фільмаў па гісторыі горада. Але паступова стала зразумела, што для рэалізацыі гэтай амбітнай ідэі неабходныя вялікія сродкі, якія знайсці будзе не так проста. Тады нарадзілася ідэя ўпісаць ужо апрабаваны пад час публічных лекцый фармат у межах перадачы «Вячэрні Віцебск» тэлеканала «Віцебск», што ўяўляў сабою гутарку вядучых з запрошанымі гасцямі на вызначаную тэму. Агульная працягласць перадачы з дадатковымі тэматычнымі ўстаўкамі не перавышала гадзіну. Ідэя была падтрыманая кіраўніцтвам галоўнага ўпраўлення ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Віцебскага аблвыканкама, кіраўніцтвам і супрацоўнікамі ТРК «Віцебск».

У выніку 2 лютага 2018 г. прайшла першая перадача, што заклала аснову добрай традыцыі, калі ў прайм эфіры тэлеканала «Віцебск» кожны першы і трэці чацвер месяца ў 19.00 выходзяць курсы па гісторыі горада (за выключэннем дзяржаўных святаў і перапынку ў ліпені – жніўні). На працягу сутак перадача двойчы паўтараецца ў запісе. Акрамя таго, усе выпускі размешчаны на youtube-канале тэлекампаніі, таксама яны перыядычна дэманструюцца для напам'янення эфіру, пераважна ў летні перыяд. Усе яны ў храналагічным парадку размешчаны на спецыяльнай укладцы на сайце Віцебскай абласной бібліятэкі. Тэлеверсія курсаў была паспяхова прадстаўлена ТРК «Віцебск» на XXII Міжнароднай спецыяльнай выставе «СМІ ў Беларусі» (Мінск, 4 мая 2018 г.).

Увосень 2019 г. у рамках праекта «Віцебск: гісторыя рэальная і папулярная» рэалізавана новая ідэя, арыентаваная на ахоп інтэрнэт-аўдыторыі. Гэта невялікія гістарычныя ролікі пад агульнай

назвай «Віцебск: історыя в пытаннях і адказах». Гэты прадукт скіраваны ў першую чаргу на карыстальнікаў сацыяльных сетак, якія не любяць глядзець доўгія перадачы і арыентуюцца на канкрэтную, пададзеную з гуарам і з пэўнай доляй сенсацыйнасці інфармацыю. Улічваючы тое, што сацыяльныя сеткі дазваляюць выйсці не толькі на беларускую аўдыторыю, а таксама з улікам моўных рэалій, праект быў распачаты на рускай мове.

Першы ролік быў падрыхтаваны на аснове праблемнага пытання пра ролю ў ранняй гісторыі Віцебска легендарнай заснавальніцы горада кіеўскай княгіні Вольгі. Былі ацэнены слабыя месцы легендарнага павядлення Віцебскага летапісу. Разам з тым, прыводзіліся довады на карысць таго, што легенда пра Вольгу мела шырокае распаўсюджванне ў горадзе і магла быць звязаная з пэўнымі рэальнымі падзеямі. Разам з тым, прыводзіліся довады на карысць таго, што легенда пра Вольгу мела шырокае распаўсюджванне ў горадзе і магла быць звязаная з пэўнымі рэальнымі падзеямі. Звесткі пра якую на працягу стагоддзяў бытавання дапаўняліся і інтэрпрэтаваліся.

Гэты накірунак праекта пакуль толькі распачаўся. Перыядычнасць з'яўлення новых ролікаў не фіксаваўся, бо праца нават над пяціхвіліннай відэа патрабуе шмат часу. Але, як паказала практыка, перспектыва і запыт на іх застаюцца падобнага краязнаўчага прадукту адназначна існуюць. Таму праца будзе працягвацца.

Такім чынам, за час рэалізацыі праекта «Віцебск: гісторыя рэальная і папулярная» стала відавочна, што ён запатрабаваны ў грамадстве. Праект цікавы для прадстаўнікоў усіх узростаў груп, але розныя яго складнікі арыентаваны на пэўную аўдыторыю. У сучасных рэаліях багачыцца, што найбольшую цікавасць выклікае відэакантэнт, які дазваляе забяспечыць максімальны ахоп аўдыторыі, асабліва пры выкарыстанні ў чымсьці спрэчных і правакацыйных тэм. Гэта выклікае цікавасць да лакальнай гісторыі і краязнаўства.

У бліжэйшай перспектыве праект будзе рэалізоўвацца ў існуючым фармаце, хця ў далейшым ён можа відавзяцца, атрымаць новыя накірункі формы. Адным з перспектывных накірункаў можа стаць падрыхтоўка кнігі па гісторыі горада пад назвай «Віцебск: гісторыя рэальная і папулярная», якая будзе ўтрымліваць QR-код са спасылкамі на лекцыі, перадачы і ролікі ў інтэрнэце.

Мястэчка Вызна стала шырока згадвацца ў 1990-я гады, калі, дзякуючы працам гісторыкаў Анатоля Грыцкевіча і Уладзіміра Ляхоўскага, грамадскае даведалася пра яго ролю ў падзеях Слуцкага збройнага чыну. Паколькі за апошнія два дзесяцігоддзі цікавасць беларусаў да свайго мінулага значна ўзрасла, то з'явіліся новыя даследаванні.

Першая згадка пра Вызну ў судовых спрэчках за зямлю ў XVI стагоддзі, адабранне вызенскай уласнасці ў князюў Радзівілаў і Гугенлоэ, пажар у Мікалаеўскай праваслаўнай царкве і мужчынскім каталіцкім манастыры ў адным з прадмесцяў, перайменаванне таго прадмесця бальшавікамі ў Акцябр, а самога мястэчка – у Чырвоную Слабаду, рэпрэсіі супраць жыхароў польскага памежжа пасля Рыжскай дамовы, дзейнасць партызанскіх атрадаў у лясах паміж Вызнай і Старобінам... Усё гэта ёсць у шматлікіх крыніцах, але мноства таямніцаў і легендаў, звязаных з гісторыяй мястэчка, дагэтуль нідзе не агучаныя. Між тым, у нашай сям'і гэтыя паданні перадаваліся з пакалення ў пакаленне – не проста дзясяткі, але, напэўна, сотні гадоў.

З боку маці мы паходзім ад карэнных вызенчукоў – Бурмакаў – і ведаем нашу радню калі не да сёмага, то, прынамсі, да пятага калена. Звычайна сямейныя легенды, чутыя з маленства ў Вызне і навакольных вёсках, заўсёды пазней знаходзілі пацвярджэнне. Паводле расповедаў я магу меркаваць, што мае продкі жылі ў мястэчку ці не ад самага пачатку яго заснавання яшчэ за часамі Амелькавічаў.

З гэтым мястэчкам у нас асабліва тонкая павязь – на ўзроўні духу і энергетыкі. Гадуючыся як тыповыя дзіця асфальту сярод вышынных «панэлек» Салігорска, я ўсё жыццё адчувала: першы ўздых, першыя словы і першыя мае крокі звязаныя з мястэчкам на беразе Вызенкі.

І галоўнае. Вызна ніколі не была для мяне Чырвонай Слабадой. У нас яе так называлі толькі на вакзале, набываючы квіток на прыгарадны аўтобус.

Чаму Вызна – не Чырвоная Слабада?

Старажытная назва паходзіць ад слова «вызнаваць». Менавіта гэтым і займаліся тутэйшыя жыхары. Мая прабабуля Домна Лявонцьеўна Бурмака чула ад сваёй бабулі, што шмат стагоддзяў таму тут стаялі вартавыя вышкі неверагоднай вышыні. З іх далёка праглядалася не толькі мора навакольных лясоў, але і кожны шлях на подступах да паселішча. Узлязчы на вышкі, людзі маглі здалёк заўважыць набліжэнне ворага альбо дым пажараў.

Вартаваць зямлі і даваць адпор ворагам лічылася гонарам. Згодна з паданнямі, для гэтага адбіралі самых выдатных, ледзь не звышздольных людзей.

Гэтая легенда падаецца цалкам праўдзівай з дзвюх прычынаў. Па-першае, пра заснаванне паселішча на Вызенцы існуе легенда, быццам яно пайшло ад ляснога лагера збеглых сялян. Паводле

Мая Вызна,

адной версіі, яны ўцякалі ад войскаў кіеўскага князя, паводле іншай – хаваліся ад ганенняў на язычніцкую веру, а трэцяя кажа, што з імі кепска абыходзіўся нейкі мясцовы пан. Табар няскораных некалькі разоў спрабавалі разгнаць тыя, хто меў уладу, але ён узнікаў зноў і зноў, і ўрэшце адзіным выйсцем стаў дазвол на сталае жыхарства ўзамен на пэўны абавязкі.

Па-другое, Вызна ўсё сваё гістарычнае жыццё месцілася на адміністрацыйных ускраінах: Тураўскага княства, Слуцкага, Наваградскага, ВКЛ перыяду Крэва і Наваградка, а нашмат пазней – СССР і Польшчы. Ды й цяпер, наведваючы радавыя мясціны, адчуваеш, што край Салігоршчыны тут мяжуе з Капыльшчынай, а праз невялікую адлегласць – са Слуцкім раёнам Мінскай вобласці і Ганцавіцкім – Брэсцкай, і ўсяго праз некалькі кіламетраў пачынаецца класічнае Палессе.

Гісторыя з вызнавальнымі вешамі пралівае святло на тое, чаму, па сцверджаннях даследчыкаў, на Слуцкіне існаваў значны па колькасці асяродак шляхты. Вяўнічому саслоўю тут яўна не бракавала справаў.

Прычым тут Мір і Наваградка?

У кожнай мясцовасці існуюць паселішчы – мясцовыя «цэнтры Сусвету». І хоць Вызна сама была гэтакім лакальным цэнтрам, яе зацямьяваюць Слуцк і Нясвіж. Слухаеш старых, і здаецца, што апошнія гадоў 150 менавіта там вучыліся ў семінарыях і гімназіях, таргаваліся на кірмашах, красаваліся ў новых андараках ці рабілі фота ў прыгожых сукенках з пацеркамі... Тым не менш, у ранейшыя часы галоўным горадам гэтай мясцовасці лічыўся Наваградка (нездарма мы двойчы прыгадалі яго раней).

Калі зірнуць на мапу, можна заўважыць, што ад Вызны вядзе невялікая траса на Гулевічы, да скрыжавання, праз якое лёгка дабрацца да ўсіх адвечных «цэнтраў Сусвету». Павярнуўшы направа, падарожнік накіроўваўся ў Слуцк, налева – у бок Нясвіжа, а кіруючыся наўпроставым шляхам праз Цімкавічы і Мір, ён трапляў да другой

сталіцы Вялікага Княства. Гэта і ёсць сярэднявечная дарога з памежнай Вызны ў тагачасную сталіцу нашай дзяржавы, і ездзілі па ёй у тым ліку і знакамітыя Радзівілы – гаспадары не толькі Мірскага і Нясвіжскага замкаў, але і Вызны. Дарэчы, яшчэ 100 гадоў таму па наваколлі хадзіла чароўнае паданне, згодна з якім маленькі замачак існаваў і тут, але быў паглынуты дрымучым лесам.

Трэцяя яўрэйская сталіца?

Вызну ў народзе называлі трэцяй мясцовай яўрэйскай сталіцай. Хоць, напэўна, гэта было хутчэй прадмесце яўрэйскай сталіцай. Такімі мясцовымі жыхарамі лічылі толькі два гарады: Бабруйск і Слуцк. Абодва яны ў пэўныя часы былі адміністрацыйна звязаныя з мястэчкам: старыя жыхары памяталі і Слуцкі павет Расійскай імперыі, і Бабруйскую вобласць у СССР.

Па словах маёй бабулі Марыі Самахвалавай, яўрэяў у Вызне жыло шмат. Большасць з іх былі немажымі, займаліся пераважна рамёствамі. Вылучаліся, бадай, толькі ўладальнік вадзянога млына ды гаспадар спіртовага заводзіка. Пра апошняга афіцыйныя крыніцы не згадваюць, але ў нас яго прыгадалі як пана Ёселя.

Заможнае сялянства навакольных хутароў прадавала зерне ўладальніку заводу, а малала на млыне. Паводле адной з легендаў, аднойчы на вытворчасці спірту здарылася нейкая аварыя, у выніку якой частка прадукцыі пачала вылівацца ў затоку рэчкі Вызенкі. Пагалоска данесла, што пакуль рабочыя перакрывалі «жыватворны» паток, мяшчане і сяляне начэрапалі яе хто чым мог і добра правялі вечар. З таго часу ў пана Ёселя ніколі нічога не ламалася.

Загадка ляснога тапоніма

У лесе непдалёк ад майго радавога гнязда існуе мясціна, якая завецца ў народзе «Ёселева яма». На жаль, пакуль не ўдалося выявіць, з чым звязаная такая назва. Магчыма, сям'і пана Ёселя давалася перадаць уцекамі ад бальшавікоў хаваць там сваё дабро. А магчыма, гэта водгук халакосту: за савецкім часам нам не казалі, што сціплы абеліск на

Фота А. Сержпатоўскага, зробленае ў вёсцы за 3 кіламетры ад Вызны

На вуліцы за райоў Вызенкай жылі мае продкі

Або Гісторыя і геаграфія з сямейных паданняў

ўскраіне мястэчка – гэта не проста знак на месцы расстрэлу фашыстамі вызенцаў, а помнік тысячам знішчаных тутэйшых яўрэяў.

Што да Ёселевай ямы, то невядома, ці мае назва дачыненне да таго самага чалавека, які набываў зерне для свайго завода ў такіх хугаранаў, як мой прадзед Адам Самахвалаў. Мяркуючы па тым, што побач з Самахвалаўшчынай іншы кавалак лесу на месцы былых хугароў завецца Ёселеўшчынай, цалкам верагодна, што суседам гэтых маіх продкаў быў сваяк ці цёзка па прозвішчы вызенскага. Спытацца ў бабуліных сябровак я, на жаль, не паспела.

Попел часу

Людзі, якія цікавяцца сваім радаводам, спатыкаюцца, калі адна з галінак выводзіць да былой Вызенскай воласці. У адрозненне ад рукапісаў, шэдэўры архітэктуры гараць, і разам з імі знікаюць важныя дакументы. Так разам з адной з цэркваў у 1877 годзе многія дакументы і пра наш вызенскі род знішчыла полымя.

Марыя Самахвалава (Бурма)

Так сталася, што, паходзячы з праваслаўнай сям'і, я нічога не ведаю пра лёс тамтэйшых касцёла і сінагогі. Але дакладна ведаю пра лёс цэркваў: яны – частка нашай сямейнай гісторыі.

Тры сястры Бурмака – Зося, Вера, а потым і меншая Марыя – спявалі ў царкоўным хоры. Верагодна, гэта было якраз у Мікалаеўскай царкве, здымак якой быў зроблены ў 1925 годзе вядомым этнографам Аляксандрам Сержпудоўскім, таксама ўраджэнцам гэтых мясцінаў. Старыя вызенцы казалі, што адна з праваслаўных цэркваў пасля пажару так і не адрадзілася, а другую пасля паразы Слуцкага збройнага чыну разабралі на бярвенне бальшавікі. Як бы тое ні было, сучасны праваслаўны храм Святога Георгія Каніскага быў збудаваны ў парку нападалёк ад ранейшай царквы. Паводле расповедаў, адна царква знаходзілася злева ад цяперашняй аўтастанцыі, другая – у раёне сучаснага рынку.

Дарога жыцця прывяла бабуліну сястру Веру Міхалковіч працаваць у бібліятэку. Гэты храм ведаў месціцця акурат побач з храмам веры. Некаторыя звесткі пра гісторыю Вызны супрацоўнікі бібліятэкі змяшчаюць на яе старонцы ў сацсетках. Нягледзячы на няпоўнасць (напрыклад, тут няма ні слова пра Слуцкі збройны чын альбо сталінскі тэрор), для мяне яны цікавыя прозвішчамі, што сустракаюцца ў нашай радні. Аказваецца, у савецкі час у нас былі не толькі рэпрэсаваныя, настаўнікі, героі працы і самых розных войнаў. Радня вызенскіх продкаў узначальвала калгасы, лячыла людзей у шпіталі на Клінічнай, стварала першыя партызанскія атрады і нават рэдагавала падпольную газету пад акупацыяй.

Навука на касцях

...Школьны ўрок фізкультуры ў 5-м класе. Сёння тэма – скакчы ў даўжыню.

Чарга разганяцца і скакаць у пясок скачкавай ямы даходзіць да адной з дзяўчынак, Раечкі.

Раечка бярэ разбег, але перад ямаю спыняецца.

– Стаўце мне «двойку»! – кажа яна. – Я не буду скакаць на магілы свайго дзеда, прадзеда... Не буду, рабіце, што хочаце!

Ніводнага разу «двойкі» ёй не паставілі. Настаўнікі былі ўсе мясцовыя, ведалі: чыстую праўду кажа.

Месца пахавання Рыгора Бурмакі – і асабліва яго продкаў – мама ведала змалку ад бабулі, Марыі Рыгораўны. Вызенскія могілкі ў старыя часы былі неабсяжныя. Аналізуючы адлегласці былых і існых магіл, пачынаеш падазраваць, што могілак было некалькі. Насамрэч, як данеслі да мяне расповеды за тры пакаленні ад мяне, велізарная частка пахаванняў была знесеная дзеля росту мястэчка. Адбывалася гэта ўжо пры савецкай уладзе. Магіла майго прадзеда Рыгора сапраўды знаходзілася на месцы цяперашняга стадыёна Чырвонаслабодскай школы. Праўда, і сам ста-

Трыяголаў
Мікалаеўская царква
у Вызне
Фот. А. Сержпудоўскага
1925 г.

Сучасная царква ў Вызне

дыён, і будынак школы абнаўляліся і перапланаваліся.

Бываючы ў Вызне, зрэдку я праходжуся паўз школу, дзе вучылася мама, гляджу на прыбраныя магілы невядомых салдатаў на школьным двары. Вакол бяюць кветкі, а я думаю яшчэ бабы Манінымі словамі: «Салдацікі, спіце спакойна, прывет дзядам перадавайце...». Я не ведаю, якіх ушанаваць: велікодных кветкі на школьным стадыёне ніхто не зразу-мее. Апошнія два пакаленні тутэйшых наўрад ці ведаюць пра старыя могілкі.

Як Вызна вызваліла Балгарыю

Кажуць, яшчэ сто гадоў таму тут памяталі Кірэвічаў. Хоць ужо мала хто мог згадаць іх продка, героя турэцкай вайны Кірэя. Усю вялікую радню, нягледзячы на прозвішчы, па-вулічнаму звалі толькі так. І дужа паважалі.

Кірэй быў з тутэйшых мяшчанаў. Трапіўшы на руска-турэцкую вайну, ён вярнуў-

ся адтуль героем. Сцвярджаюць, што па святых грудзі яго ваеннага кіцеля ўпрыгожвалі ўсе крыжы, якія толькі можна было заслужыць у арміі расійскага цара. Ён атрымаў гэтыя ўзнагароды, вызвалючы ад туркаў Балгарыю, дайшоў да самай Шыпкі і быццам нават уратаваў жыццё нейкаму камандуючаму.

ПадвораК Кірэя быў узорам дбайнасці, але не вялікага багацця. Але з вайны ён вярнуўся (тут я кепска прыгадваю аповеды старых) ці то без нагі, ці то без рукі – інвалідам.

Але з-за здзейсненых подзвігаў да героя прыехаў прадстаўнік самога цара; і неўзабаве быў выдадзены ўказ вызваліць сям'ю Кірэя ад падаткаў, даць лішні кавалак зямлі і лесу для разбудавання дома, бясплатна прывозіць штогод дровы і процьму ўсяго яшчэ, пералік чаго за амаль два стагоддзі згубіўся.

Яшчэ дайшлі да нашага часу чуткі, што, калі Кірэй заходзіў у царкву, яму кланяўся сам бацюшка і ўзносіў подзвігам вызваліцеля Балгарыі і ратавальніка камандзіра асабліваю малітву.

Што засталася ў Вызне ад Кірэя? Яго гісторыя назаўсёды застанецца толькі прабабчыным паданнем. Яго метрыка згарэла разам з царквой. Яго крыжы вывезлі замежныя жаўнеры.

Нічога. Апроч людзей. Акрамя таго, вельмі прыемна распавядаць гэтую легенду мне – яго нашчадку.

Татцяна ЖДАНОВІЧ

Магіла прабабкі Домны на вызенскіх могілках

Вера Міхалковіч (Бурма), бабуліна сястра

Дабрачынны фонд «Любчанскі замак» – вынікі мінулага года

У адпаведнасці з патрабаваннямі Указа Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 01.06.2005 г. № 302 «Аб некаторых мерах па ўпарадкаванні дзейнасці фонду», Пастановы Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь ад 03.08.2005 г. № 43 «Аб парадку апублікавання і складзе звестак, што падлягаюць адлюстраванню ў справаздачы па выкарыстанні фондам сваёй маёмасці» ПРОСІМ:

у якасці дабрачыннай дапамогі апублікаваць звесткі аб дзейнасці Добрачыннага фонду «Любчанскі замак» па матэрыялах гадавой справаздачы і бухгалтарскага баланса за 2019 год, зацверджаных Кіраўніцтвам і Апякунскай радай фонду, а дакладней:

1. Колькасць заснавальнікаў фонду	1 чал.	за 2019 г. тыс. руб.	з 2003 г. тыс. руб.
2. Кошт маёмасці (чыстыя актывы) складаюць.		256,2	2005,4*
У тым ліку:			
- маёмасць, сродкі перададзеныя заснавальнікам (дабрачынна на пастаяннай аснове выконвае абавязкі дырэктара фонду, для дзейнасці фонду прадаставіў офіс і аўтатранспарт)		3,3**	21,2
- грашовыя паступленні		128,0	657,3
- дабрачынная нефінансавая дапамога		6,1	92,3
- выкананыя працы валанцэрамі на суму		122,0	1251,5
3. Расходы (фондам засвоена)		210,9*	1960,0*

4. Астатак грашовых сродкаў на рахунок 45.2

Выдаткі на аплату працы бухгалтара склалі 473,00 руб.

5. Унітарныя прадпрыемствы, гаспадарчыя таварыствы не ствараліся і ўдзелу ў дзейнасці такіх юрыдычных асобаў фонд не прымаў.

Паступленні ад праведзеных мерапрыемстваў адсутнічаюць;

прыбыткі ад прадпрыемстваў адсутнічаюць.

* Сума з улікам астатку грашовых сродкаў на рахунок і сумы амартызачыянага фонду.

** Сума ўваходзіць у склад сум дабрачыннай нефінансавой дапамогі.

Справаздача зацверджаная на сумесным сходзе Апякунскай рады і Кіраўніцтва фонду 15.05.2020 г.

Дырэктар

І.А. Пячынскі

ДАВЕДКА

Справаздача дзейнасці фонду за 2019 г. праведзеная з 01.05 па 15.05.2020 г. апытаннем членаў Апякунскай рады і праўлення фонду з дасылам дакументаў у электронным выглядзе.

Апякунская рада і праўленне ўхвалілі дзейнасць фонду за 2019 год, зацвердзілі справаздачу аб гаспадарчай дзейнасці, бухгалтарскі баланс і план працаў праўлення на 2020 год, разгледзелі іншыя пытанні, што тычацца дзейнасці фонду.

Праведзеныя ў ліпені-жніўні чатыры валанцёрскія летнікі, у якіх разам з любчанцамі прынялі ўдзел 108 валанцэраў, якія добрасумленна адпрацавалі 1256 чалавека-дзён.

У верасні працы працягнула спецыялізаваная арганізацыя, якая ўсталявала 37 паляў на глыбіню 5,5 метра для замацавання (з боку р. Нёман) абарончага схілу. Па гэтых палях будзе зроблены падмурак, на якім пабудуецца драўляны абарончы замёт (паркан).

У ліпені на выхадных днях разам са студэнтамі Беларускага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта Кручык В.І., Коўган Ю.У., Казакевіч З.А., Васянюк З.І., любчанцамі Пячынскім Г.А., Пранько М.Ф., Новік І.М., Ціхановіч С.П., Пячынскім І.А. даклалі палову і завяршылі арку склепа Паўночнай вежы.

Былі працягнутыя працы па:

- умацаванні 17-і пагонных метраў падпорнай сцяны ад р. Нёман;
- нарыхтавана і прывезена на замак 11 000 цаглянаў са старых будынкаў, праведзеныя лабараторныя даследаванні паказалі, што гэтая цэгла мае не горшыя якасці ў параўнанні з сучаснай;
- умацаваны падмурак паўднёва-заходняй абарончай сцяны, заліты бетоном з арматурнай сеткай;

- працягвалася ачыстка валоў ад пнёў, кустоў і пустазелля;
- з выкарыстаннем бетономашалкі валанцэрамі выраблена 12,8 куб. м рошчыны для цаглянай кладкі і 12 куб. м. бетону пад заліўку;
- прывезена больш за 40 куб. м буту і 360 куб. м пяску для планавання тэрыторыі замчышча;

- на паўтара метра падняліся сцены Паўднёвай вежы;
- завяршэнні каміна ў Брамнай вежы;
- завяршэнні двух з пяці падаконнікаў у памяшканнях склепа палаца;
- распрацоўкі будаўнічага праекта першай чаргі, у якую ўваходзяць аднаўленне трэцяй Паўднёвай вежы, абарончай сцяны ад яе да Брамнай вежы і ўстаўкі лесвічнага блоку паміж Брамнай вежай і флігелем. Будаўнічы прэкт быў разгледжаны і ўхвалены навукова-метадычнай радай па пытаннях гісторыка-культурнай спадчыны пры Міністэрстве культуры Рэспублікі Беларусь.

У верасні ў якасці эксперыменту зроблена адна з 16-і фермаў будучага купала Паўночнай вежы. Эксперымент прайшоў удала. Гледзячы на зробленую, астатнія 15 штук могуць зрабіць пад наглядом і валанцэры.

Акрамя ўзгаданага, выканана шмат іншых працаў, якія немагчыма зрабіць з выкарыстаннем тэхнікі. Таму працы, выкананыя валанцэрамі, ацэненыя за 2019 год у памеры 122 тыс. рублёў. Статыстыка фонду сведчыць, што за 17 гадоў на замку працавалі 2815 валанцэраў, імі адпрацавана 21951 чалавека-дзён.

Радзімазнаўцы, нас багата!

Пад час першага форуму краязнаўцаў была падтрымана ініцыятыва Беларускага фонду культуры аб стварэнні і выданні энцыклапедычнага даведніка, дзе будуць сабраныя звесткі пра сучасных айчынных краязнаўцаў. Падобная праца, да слова, па ініцыятыве Віталія Скалабана праводзілася Беларускай фундам культуры яшчэ ў пачатку 2000-х гадоў, «Краязнаўчая газета» друкавала на сваіх старонках выбраныя фрагменты. Прайшоў час, і наспела неабходнасць удакладніць і папоўніць сабраныя звесткі. Таму была распрацаваная адмысловая анкета, якую раздалі пад час форуму. Але прысутныя там – толькі частка рупліўцаў, якія займаюцца годнай справай Радзімазнаўства.

Раней мы змясцілі ў газеце анкетны аркуш. Яго можна выразаць з газеты, можна адсканаваць ці адкапіяваць. Звяртаемся да ўсіх, хто займаецца вывучэннем свайго краю, рэгіёну. Калі ласка, запоўніце анкету і дашліце яе на адрас рэдакцыі (ён змешчаны на апошняй старонцы газеты). Вядома, некаторых адведзеных графаў можа не хапіць, таму можна рабіць дадаткі на асобным аркушы і прыкладзі да пісьма.

З досведу збору інфармацыі ведаем, што некаторыя запаўняюць анкету ў электроннай форме, прысылаюць у фармаце дакумента MS Word. Можце дасылаць свае звесткі на адрас bfk@yandex.by (калі ласка, зрабіце пазнаку «анкета краязнаўцы»). А найлепшым варыянтам будзе, калі дашліце і электронную форму, і напісаную ад рукі з уласнаручным подпісам. Не лішнім будзе таксама прыкладзі фотаздымкі (партрэт, і да 5-і фота, што адлюстроўваюць Вашую краязнаўчую працу). Гэткі ж здымкі могуць даслаць і тыя, хто раней ужо запаўняў анкету, але фота не дадаваў.

Анкета будзе таксама размешчаная на сайтах kazeta.by і bfk.by – яе можна будзе спамапаць і запоўніць.

Давайце, Радзімазнаўцы, разам створым своеасаблівую Энцыклапедыю даследчыкаў роднага краю і пакажам, што нас насамрэч багата, і што мы разам!

Рада ІА «Беларускі фонд культуры»

Анкета змешчаная ў «Краязнаўчай газеце» № 18 – 19

Наш аўтар Іван Захаранка, настаўнік з Іўеўскага раёна, некалькі дзесяцігоддзяў плённа вывучае спадчыну сваіх мясцінаў. Многае са знойдзенага імкнецца скарыстоўваць і ў школе, пад час навучальнага працэсу. Сёння прапануем чытачам газеты ягонае пазакласнае мерапрыемства, прысвечанае раслінам гэтага прыёманскага краю.

Варта дадаць, што аўтар не толькі распавядае пра іх, але і знаёміць з прымяненнем, рэцэптамі, што дасталіся ад продкаў. І памятайце, што калі ён піша «продкі», мае на ўвазе не блізкіх сваякоў, а, як ён характарызуе, «бабулі і дзядулі нашых бацькоў» (а для сённяшніх школьнікаў гэта хутчэй нават «...нашых бабуляў і дзядуляў»).

Падарожжа ў краіну зёлак

Мэта: пазнаёміць вучняў з лекавымі раслінамі, правіламі іх збору і прымянення, навучыць берагчы прыроду, распазнаваць самыя звычайныя травы; развіваць мову, лагічнае мысленне.

З дапамогай бацькоў, бабуляў і дзядуляў вучні нарыхтоўваюць засушаныя зёлкі, гатуюць напоі лекавых раслін. Мерапрыемства праводзіцца ў школьным музеі або ў актавай зале школы (месца яго правядзення ўзгадняецца з дырэктарам навучальнай установы і яго намеснікам па выхавальчай рабоце). На мерапрыемства запрашаюцца вучні 8 класаў, іх класныя кіраўнікі, бацькі, бабулі і дзядулі, намеснік дырэктара па выхавальчай рабоце, педагог-арганізатар, настаўнікі школы. Яго праводзіць кіраўнік школьнага музея разам з членамі краязнаўчага гуртка.

Вядучы 1. Дарагія сябры! Сёння мы здзейснім падарожжа ў чароўную Краіну Зёлак. Перад вамі адкрыецца таямнічы свет лекавых раслін. Тут нас чакае мноства дзівосаў!

Вядучы 2 чытае:

На лясной паляне зёлкі паспрачаліся калісьці, ад якой карысці колькі, ад якой найбольш карысці. Пасярод лясной паляны правялі няшмат гамонак цмен, валошка, талакнянка, валяр'ян, падбел, рамонак, піжма, ландыш, святаяннік, а таксама і чабор. Бо знахарка на паляне іх знайшла – ўзяла з сабой. (Васіль Жуковіч. «Зёлкі»)

Чарніцы

Вядучы 3 прыходзіць, ставіць на стол, засланы абрусам, кошык з зёлкамі, дастае адтуль святаяннік і чытае:

– На Янаў дзень, на свята Яана, купальска дзіўнаю парой Цябе сустрэне не паляна За разуквечанай гарой, А княства зёлак, водар ранні. Там кругам ходзіць галава,

Бо зацвітае святаяннік – Зачараваная трава! Бабуля вехцік асвятліла, На покуць ставіць, б'е паклон. Цяпер прыроды нашай сіла Спрадвечны заняла свой трон. Хто занядужыць – дапаможа, Хто разняверыцца – скране. Няпраўду правіцца пераможа – І шчасце вас не абміне! (Сяргей Панізьнік. «Святаяннік»)

Святаяннік

Продкі лічылі святаяннік чуда-дзейнай раслінай. Таму, набіваючы дзецам сеннікі, абавязкова дадавалі ў іх сушаны чабор (каб сніліся салодкія сны) і святаяннік – каб дзякуючы водару гэтай расліны дзіця не палохалася пад час сну.

Гэтую расліну яны яшчэ называлі *зверабой*. Праўда, яна не забівае звяроў, затое па-сапраўдному згубна ўздзейнічае на шкодную мікробы. Напэўна, таму, што зацвітае на святаго Яана. Таксама гэтую расліну называюць *дзюравец*, бо на пялёстках кветак і лісточках можна ўбачыць шмат дробных дзірачак. Гэтая травяністая расліна з жоўтымі кветкамі і плямістым лісцем нарыхтоўваецца ў час цвіцнення.

Рэцэпты продкаў

Настой: 3 ст.л. сушанага святаянніку заліць 250 мл кіпеню, настаіць 2 гадзіны, працадзіць. Прымаць па 1/3 шклянкі 3 разы ў дзень да яды. Курс лячэння – 2 месяцы пры язавай хваробе

страўніка, бронхітах, туберкулёзе лёгкіх.

Настой: 10 г сухога святаянніку заліць 1 шклянкай кіпеню, накрыць, настаіць. Прымаць па 1-2 ст.л. 3-4 разы ў дзень пасля яды пры паносах, галаўным болю.

Настойка: 15-20 г сухой расліны заліць 200 мл спірту або гарэлкі,

настойваць 2 тыдні, працадзіць. Прымаць па 25-30 кропляў з вадой 3 разы ў дзень перад ядою пры дызэнтэрыі, гастрыце, язавай хваробе страўніка.

Зялёнае лісце святаянніку і шалфею дзікага (1:1) расцерці са свежым свіным тлушчам, выціснуць праз марлю, захоўваць у шчыльна закрытым посудзе ў халодным месцы. Прымяняюць як мазь для загойвання ранаў і драпінаў.

Святаяннікавы алей: 100 г здробненай зялёнай расліны (верхавіны) заліць 600 мл аліўкавага ці сланечнікавага алею, кіпяціць 30 хвілінаў, астудзіць, прафільтраваць. Прымяняць звонку пры лячэнні ранаў і апёкаў.

Алей з кветак: 1 ст.л. свежых кветак заліць 1 шклянкаю аліўкавага ці льнянога алею, настаіць 2 тыдні, перыядычна ўстрэсваючы, потым працадзіць. Прымяняюць для спрыцывання і прамывання ранаў.

Канцэнтраваны алей: 1 частку кветак заліць 2 часткамі алею (аліўкавага, льнянога ці сланечнікавага). Настойваць не менш як 3 тыдні ў цёмным месцы. Прымяняць для лячэння ранаў, язваў, апёкаў у выглядзе кампрэсаў.

Настойка: 1 частку сухой расліны заліць 5 часткамі 40-працэнтага спірту. Прымяняюць як вяжучы і супрацьзапаленчы сродак у стаматалагічнай практыцы. Унутр прымяняць па 40-50 кропляў 3-4 разы ў дзень. Для паласання – па 30-40 кропляў на 1/2 шклянкі вады. Тэрмін захоўвання – 4 гады. **Сок** святаянніка нарыхтоўваюць у чэрвені-ліпені са свежай расліны (без сцябліннаў). Прымаюць па 1 ст.л. соку і мёду 3 разы ў дзень за 30 хвілінаў да ежы.

Вядучы 4 (падыходзіць да кошыка, дастае падбел). Гэтая зёлка называецца падбел. Ёсць такая прыкмета: як толькі сярод снегу на праталінах паўднёвых сонечных схілаў з'явіцца жоўтыя кветачкі падбелу – значыць, надыходзіць вясна. Просценькія, але

Падбел

прывабныя кветкі падбелу раней за ўсе іншыя ўпрыгожваюць зямлю.

А потым з'яўляюцца лісты, што па форме нагадваюць падэшву конскага капыта. Ніжні апушаны бок яго мяккі і светлы, адкуль і пайшла назва – падбел. Продкі выкарыстоўвалі лісце падбелу разам з кветкамі пры кашлі, бронхіце, адсутнасці апетыту. Яны ведалі, што здробненае свежае лісце дапамагае пры запаленні венаў ног.

Рэцэпт продкаў

Настой: 5 ст.л. сушанай расліны заліць 350 мл кіпе-

Падтыннік

ню, настаіць 2 гадзіны, працадзіць. Прымаць па 1/4 шклянкі 4 разы ў дзень да яды пры бронхітах, кашлі.

Вядучы 5 (дастае з кошыка падтыннік). Гэта наш беларускі жэньшэнь. Яго называюць *падтыннік*. Продкам ён быў больш вядомы як *чыстацел*, або *ластаўчына трава*. Гэтая назва бярэ пачатак ад падання пра ластавак, якія вясной збіраюць сок расліны і ляцяць з ім да слепанароджаных дзяцей, каб вярнуць ім зрок. Расце падтыннік у лясных ярах, сярод хмызнякоў, непадалёк жылга каля тыну. Усе часткі расліны атрутныя. Продкі выкарыстоўвалі яго для лячэння мазалёў, захворванняў скуры.

Бародаўкі. У хатніх умовах вывесці іх лёгка: неабходна знайсці свежы куст гэтай расліны і выціснутым сокам з адарванага лісточка замазаць бародаўку. Гэтую працэдуру неабходна рабіць 2 разы на дзень да поўнага знікнення арагавелай скуры. Звычайна на працягу тыдня-двух бародаўкі знікаюць.

Вядучы 6 дастае з кошыка дзівасіл і чытае:

– Ёсць расліна дзіўная ў народзе, Яна ходзіць казкаю па ўсіх, Мо калісьці пры цяжкай нагодзе Так празвалі людзі – «дзівасіл»... (Паводле Піліпа Пестрака. «Ох, жылося цяжка пад панамі...»)

Дзівасіл – распаўсюджаная, але крыху забытая апошнім часам лекавая расліна. Вышыней каля 1,5 м, з буйным лісцем і жоўтымі кветкамі, падобнымі да сланечніку. Цвіце ў чэрвені-верасні. Расце ў кветніках, агародах, сустрэаецца на берагах рэк, палях, лугах па ўсёй тэрыторыі Беларусі. З даўніх часоў дзівасіл вядомы як сродак лячэння запалення верхніх дыхальных шляхоў, ужываецца для паляпшэння стрававання і абмену рэчываў. Акрамя таго, настой з дзівасілу засцерагае ад гастрыты, язвы.

Рэцэпт продкаў

Настой: 3 ст.л. сушанай расліны заліць 300 мл кіпеню, настаіць 3 гадзіны, працадзіць. Прымаць па 1/2 шклянкі 4 разы ў дзень да яды пры прастудных захворваннях.

Іван ЗАХАРАНКА

(Заканчэнне ў наступным нумары)

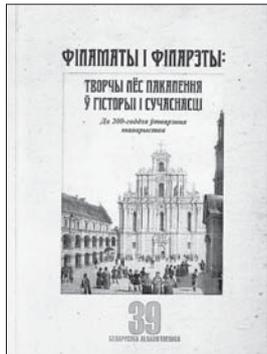
Дзівасіл

Займальная кніга

Днямі азнаёміўся з цікавай кнігай «Філаматы і філарэты: Творчы лёс пакалення ў гісторыі і сучаснасці», што пабачыла свет у выдавецтве «Беларуская навука». Наклад гэтага навуковага выдання ўсяго 120 асобнікаў. Навуковыя рэдактары кандыдаты філалагічных навук Ілля Капылоў і Ірына Багдановіч, рэцэнзенты – кандыдат філалагічных навук Сяргей Гаранін і кандыдат культуралогіі Алеся Чуша.

У зборнік уключаны даклады ўдзельнікаў міжнародных навуковых чытанняў «Філаматы і філарэты: Творчы лёс пакалення ў гісторыі і сучаснасці (да 200-годдзя ўтварэння таварыства)», якія адбыліся 13–14 снежня 2017 г. у Мінску. У дакладах асвятляюцца пытанні рэцэпцыі і інтэрпрэтацыі творчай спадчыны колішніх віленскіх студэнтаў, а таксама паказваюцца іх лёсы ў кантэксце эпохі і ў народнай памяці. Тут надрукаваныя змястоўныя даклады Ванды Бароўка, Ірыны Багдановіч, Вольгі Крыловай, Таццяны Кохан, Марыны Свістуновой, Алены Дзенісенка, Ларысы

Доўнар, Інгі Бязлепкінай, Разаліі Александровіч, Ігара Запрудскага, Аляксандра Ерашэвіча, Аляксея Фралова, Людмілы Сільновой і Ганны Гладковай.

Найбольш цікавым мне падаўся даклад Ганны Запартыка «Публікацыі Сымона Шалковіча (1840 – 1886) як крыніца па гісторыі тайных студэнцкіх таварыстваў».

Зборнік разлічаны на шырокае кола чытачоў, і яго яшчэ махліва набыць у сталічнай краме «Акадэмікніга».

Аляксей ШАЛАХОЎСКІ

Наваполацкая літаратурная азбука

«Маленечкі кавалачак планеты, там, дзе бруіцца сіня Дзвіна». Так трапіла напісаў Валянцін Лукша пра Полацк. А побач са старажытным горадам Беларусі на той жа сіняй Дзвіне знаходзіцца адзін з самых маладых і прыгожых гарадоў нашай краіны – Наваполацк. Для адных ён месца нараджэння і жыцця, для іншых – месца працы ці вучобы. Наш горад вядомы перш за ўсё сваімі нафтахімічнымі гігантамі. А хто за мае дачыненне да Наваполацка? Якія творы напісаны імі пра горад і для дзяцей? Ці гучыць у горадзе Беларуская мова і ці друкуецца кнігі на ёй?

якая цяпер уваходзіць у межы Наваполацка, размешчаная мема-рыяльная шыльда з надпісам «Тут у 1916 г. служыў старшым рабочым дарожна-будаўнічага атрада Варшаўскай акругі шляхоў зносінаў беларускі паэт Янка Купала».

Вадзім Дзевятоўскі, ураджэнец Наваполацка і яго ганаровы грамадзянін, добра вядомы ў Беларусі як спартсмен, чэмпіён свету, прызёр Алімпійскіх гульняў, старшыня Беларускай федэрацыі лёгкай атлетыкі, былы дэпутат Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь. «Вясёлка прыгожая, дзень цудоўны, // сонейка цёплае радасць дае! // Наша жыццё, ты такое чароўнае! // Шчасце быць часткай цябе!» Такія светлыя, добрыя, поўныя аптымізму радкі належыць Вадзіму Анатольевічу.

З кнігі чытачы даведваюцца і пра народны театр лялек «Капялюш», што працуе пры Цэнтры рамёстваў і традыцыйнай культуры Наваполацка, пра яго стваральніка і кіраўніка, пераможцу рэспубліканскага конкурсу «Чалавек года ў галіне культуры – 2018» Андрэя Рэцікава.

Выданне не прэтэндуе на адлюстраванне ўсяго літаратурнага працэсу, але многія мясцовыя творцы, якія пішуць для дзяцей па-беларуску, трапілі на старонкі «Азбукі». Гэта Ганна Алескерова і Марыя Валькоўская, Іна Мароз і Ала Іванова, Рэгіна Шабанова і Кацярына Марчанка, Феакіст Фядотаў і літаратурна-музычнае аб'яднанне «Крылы». Шкада, што гэтую кнігу ўжо ніколі не патрымаюць у руках Юрась Касцюк і Пётр Магер. І як запавет наваполачанам гу-

чаць радкі з верша былой загадчыцы бібліятэкі нашай школы Лідзіі Полазавай:

*Куды б ні паехаў,
Далёка ці блізка,
Якія б ні зведаў
Жыцця віражы,
Ты пакланіся гораду
нізка!*

*Ты Наваполацкам
даражы!*

Пры падрыхтоўцы выдання выкарыстоўваліся краязнаўчыя матэрыялы гарадскіх і прыватных бібліятэк, інтэрнэт-рэсурсы «Азбука» змяшчае біяграфічныя звесткі пра літаратараў, іх творы, або ўрўнкі з твораў на беларускай мове. Кніга добра ілюстраваная, мае выдатнае паліграфічнае афармленне. Заслуга ў гэтым мясцовага выдаўца Алега Маладзечкіна. Выданне ажыццёўленае на сродкі спонсара, які ахвяраваў уласныя грошы і пажадаў застацца невядомым. Гэта сведчыць аб тым, што ёсць сярод нас людзі не толькі таленавітыя, але і шчодрыя і сціплыя.

Кніга адрасаваная вучням пачатковай школы, настаўнікам, бібліятэкарам, краязнаўцам, шырокаму колу чытачоў. Яно мае метадычнае значэнне. Пры жаданні кожны зможа стварыць аналігічную літаратурную азбуку пра «свой маленечкі кавалачак планеты».

*Складальнікі выдання, супрацоўнікі бібліятэкі базавай школы № 10 г. Наваполацка
Валянціна КРУК (тэкст),
Таццяна КАЛІНІЧЭНКА (фота)*

Імбірны квас

Ёсць садавіна і гародніна, што нібыта й нядаўна з'явіліся ў нас на стала, а нехта жартам, нехта ўсур'ёз задаецца пытаннем: «Як мы без гэтага раней жылі?...» Вось і з імбрам гэтак жа. У што яго толькі не дадаюць, як яго не скарыстоўваюць – выпечка, гарбата, іншыя стравы... А яшчэ можна з яго зрабіць смачны карысны хатні квас. І забіцца на бутэляваны з магазіннай паліцы. Гэта не заклік, а толькі знаёмства з альтэрнатыўным варыянтам. Незвычайнасць яго – у складніках (імбір, лімон, разынкі), а прыцягальнасць – у нескладанасці прыгатавання. І вядома ж – у карысці для здароўя. Колер квасу з імбрам адрозны ад звыклага насычана-бурштынавага або цёмна-карычневага, як у набытага ці хатняга напою на аснове хлеба. Але водар і смак непараўнальна большы.

Спартрэбіцца:
імбір – 20 г;
цукровы пясок – 1 шкл.;
лімон – 1 шт.;
разынкі – 30 г;
сухія дрожджы – 0,25 ч.л.;
вада – 2 л.

Як гатаваць.

1. Растварыце цукар у вадзе пакаёвай тэмпературы. Дадайце сок аднаго лімона і дробна нацэртаю цэдру паловы лімона.

2. Пачысціце карань імбіру і дробна яго натрыце. Дадайце ў вадку разам з дражджамі. Усё добра перамяшайце, накрыйце ёмістасць марляй або сурвэткай і пастаўце ў цёплы месца на двое сутак.

3. Адцядзіце квас праз сіта і разліце па пластыкавых бутэляках. У кожную пляшкучку дадайце крыху разынак і закаркуйце ёмістасці. Такі імбірна-лімонны квас будзе выпяваць 48 гадзінаў. Калі бутэлькі стануць цвёрдымі і непадатлівымі да сціскання, пастаўце іх у халадзільнік.

У спякотныя летнія дні запас квасу з імбіру стане спраўдным выратаваннем. Хатні прахаладжальны напоў пераіцца гэтак жа, як і набытага ў краме газаванка, а вась карысці ад яе непараўнальна большы.

А можа, у некага ёсць свае рэцэпты прыгатавання квасу – традыцыйныя і не зусім, або цалкам нязвычайныя? Лета надыходзіць, а з ім будучы і спякотныя дзенькі. Квас спартрэбіцца не раз!

На гэтыя і іншыя пытанні адказвае «Наваполацкая літаратурная азбука» – невялікая кніга, што зусім нядаўна выйшла з друку. А задума яе стварэння ўзнікла ў бібліятэцы базавай школы № 10. За аснову ўзяты беларускі алфавіт. Спалучэнне літараў «дз» і «дж», ці гэтак званыя афрыкаты, уключаныя ў «Азбуку» згодна з агульнай практыкай. Выданне змяшчае звесткі пра літаратараў, якія маюць непасрэднае дачыненне да Наваполацка і Полаччыны. Гэта Уладзімір Арлоў і Ірына Жарнасек, Навум Гальпяровіч і Аляксей Дудараў, Сяргей Панізьнік і Сяргук Сокалаў-Воюш, Надзея Салодкая і Тамара Талкачова, Лявон Баршчэўскі і Аляксандр Мартыненка. А таксама Пятрусь Броўка і Янка Журба, Рыгор Барадулін і Генадзь Бураўкін, Валянцін Лукша і Валеры Старынскі. Тут і гонар зямлі Полацкай – Ефрасіння Полацкая і Францыск Скарына. Не забыты і Тарас Хадкевіч, які напісаў самы буйны празаічны твор пра будаўніцтва Наваполацка – раман «Песня Дзвіны». Для многіх стане адкрыццём, што класік беларускай літаратуры Янка Купала мае дачыненне да нашага горада. На будынку чыгуначнага вакзала ў Баравусе-1,

ЖАРНАСЕК ІРЫНА

Скрышкі і бубен
Казка (урывак)

Гэта гісторыя здарылася ў Украіне Добрага Сэрца. Так-так, была калісьці на свеце гэтая краіна. І называлася так яна таму, што жылі ў ёй надзвычай добрыя людзі. Яны ніколі не крыўдзілі адзін аднаго, але імкнуліся рабіць толькі прыемнае. Жыхары тае краіны не кваліфікалі на чужое і жылі ў згодзе з суседзямі. На тварах людзей часта можна было убачыць вясёлыя ўсмешкі. А яшчэ яны вызначаліся тым, што вельмі любілі музыку і прыгожае спяваць.

Вучыў іх спяваць стары скрыпач Багусяў...

Нарадзілася 17 студзеня 1953 года на Глыбоччыне. Скончыла Мінскі інстытут культуры. У Наваполацку працавала ў бібліятэцы, у сродках масавай інфармацыі. Піша прозу, вершы, публіцыстыку, перакладае з польскай мовы. Аўтар шматлікіх кніг. Жыве ў Наваполацку.

Чэрвень

Не толькі «чырвонакніжніца», але і паляўнічы трафей?

- 14 – Міхась Забэйда-Суміцкі (сапр. Забэйда Міхаіл Іванавіч; 1900, Пружанскі р-н – 1981), спявак, педагог, адзін з яркіх прадстаўнікоў еўрапейскай вальнай школы (Італія, Польшча, Чэхаславакія) – 120 гадоў з дня нараджэння.
- 15 – Аляксеева Таццяна Міхайлаўна (1920, Мінск), актрыса, рэжысёр радыё, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.
- 15 – Багатырова Лілія Рыгораўна (1935, Мінск), ініцыятар і арганізатар шматлікіх музычных фестываляў у Брэсце, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі – 85 гадоў з дня нараджэння.
- 15 – Варановіч Адольф Усцінавіч (1940, Мядзельскі р-н – 2001), пісьменнік, аўтар кніг апавесцяў і апавяданняў – 80 гадоў з дня нараджэння.
- 15 – Кузнячоў Вячаслаў Уладзіміравіч (1955, Вена), кампазітар, заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусі (2000), Дзяржаўнай прэміі Беларусі (2002) – 65 гадоў з дня нараджэння.
- 15 – Плятэр (Броўль-Плятэр) Адам Аўгусцінавіч (Адам Антоні Ануфрыч; 1790 – 1862), краязнаўца, археолаг, калекцыянер, член Кракаўскага навуковага таварыства, Віленскай археалагічнай камісіі – 230 гадоў з дня нараджэння.
- 16 – Сцепапановіч Васіль Аляксеевіч (1945, Бярозаўскі р-н), вучоны-філосаф, педагог, заслужаны работнік адукацыі Беларусі, выдатнік народнай асветы БССР, выдатнік адукацыі СССР, выдатнік адукацыі Рэспублікі Беларусь – 75 гадоў з дня нараджэння.
- 20 – Кузьмініч Таццяна Васільеўна (1960, Горацкі р-н), бібліяграфазнаўца, педагог, уладальніца знака Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусі «За ўклад у развіццё культуры Беларусі» (2007), узнагароджаная медалём «За працоўныя заслугі» – 60 гадоў з дня нараджэння.
- 21 – Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт (Мінск; 1930), вядучая ВНУ ў лясной, хімічнай і паліграфічнай галінах – 90 гадоў з часу арганізацыі.
- 22 – Герасімовіч Эдуард Іванавіч (1945), тэатральны дзеяч, заслужаны работнік культуры Беларусі, лаўрэат спецыяльнай прэміі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусі (1999) – 75 гадоў з дня нараджэння.
- 23 – Дудко Тамара Мікалаеўна (1945, Вейліка – 1999), дзяржаўная дзяячка, ініцыятар стварэння і першы кіраўнік ГА «Беларускі саюз жанчын», узнагароджаная ордэнам Дружбы народаў – 75 гадоў з дня нараджэння.

У нашай краіне рысь знаходзіцца пад аховаю, занесеная ў Чырвоную кнігу. Тым не менш яе які ўжо год спрабуюць зрабіць паляўнічым відам. Грамадскія арганізацыі «Ахова птушак Бацькаўшчыны» і «Багна» занепакоеныя, што адстрэл рысі хочучь легалізаваць.

Паводле дадзеных Мінлягсаса ў нашай краіне на пачатак гэтага года налічваецца 1 090 рысяў. Пры гэтым аптымальнае колькасць – 1 500 асобінаў, а размнажаецца гэтая жывёла марудна: палавае спеласць завывчай надыходзіць да канца другога года жыцця, а жыве яна ў сярэднім усяго 4-5 гадоў (хаця пры спрыяльных умовах можа і да 15-16 гадоў). Аднак дзве трэці рысянтаў не дажываюць і да года. Як бачым, на сёння падстава для выключэння рысі з Чырвонай кнігі няма.

Да гэтага апошні раз «перапіс» рысяў праводзілі 10 гадоў таму, таму невядома, якая ў папуляцыі дынаміка на сёння – стануе ці адмоўная. Каб высветліць, неабходныя рэгулярныя справаздачы цягам некалькіх сезонаў.

16 траўня Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя і Міністэрства лясной гаспадаркі правялі гарачыя лініі, на пытанні адказвалі першыя намеснікі міністраў. Званыя людзі, занепакоеныя лёсам рысі, многія падзяліліся вынікам сваіх гутарак. У большасці выпадкаў прадстаўнікі міністэрстваў запэўнівалі, што рысі нічога не пагражае і яна застаецца ў Чырвонай кнізе. Але некалькі адказаў даюць падставы для nelaкоу.

Прыкладам, было сказана, што ў некаторых раёнах, «дзе рысь асабліва шкодзіць паляўнічым гаспадаркам», магчымае «эксперыментальнае рэгуляванне ў навуковых мэтах, каб высветліць, чаму менавіта ў гэтых раёнах вырасла яе колькасць». Так-так: каб дазнацца аб прычынах павелічэння колькасці жывёлаў у пэўных рэгіёнах, там дазваляць іх адстрэл. Такім чынам ствараюцца ўмовы для палявання на від, што пад аховаю. Гэта чарговы спосаб «абгрунтаваць» легітымнасць здабычы рысі. Паколькі гэта асцёржана і скрыты звер, высачыць і забіць яго няпроста, асабліва ў раёнах, дзе колькасць асобінаў невялікая. Таму не дзівіць, што лабістаў палявання на «чырвонакніжніка» цікавяць толькі раёны з вялікаю шчыльнасцю рысі.

Пры гэтым кансультант аддзела біяразнастайнасці Мінпрыроды Таццяна Жалызнова зазначае, што міністэрства не можа выдаваць дазволы на выняцце «чырвонакніжнікаў» дзеля іх забавання. «Мы можам выдаваць дазвол на выняцце толькі ў пэўных мэтах, – патлумачыла

яна. – Гэта навуковыя мэты (напрыклад, каб вымераць рост і пазначыць яе ашыйнікам), мэты засялення, рассялення (стварэнне мініпапуляцыяў, у тым ліку за межамі Рэспублікі Беларусь, як, да слова, транслакацыя вяртлявай чаротаўкі), мэты рэінтродукцыі, акліматызацыі, скрыжоўвання або ўтрымання і развядзення ў няволі. Ні ў якім выпадку не для рэгулявання колькасці, забоею. Ні адна з гэтых мэтаў не прадугледжвае сьвятомае забіццё жывёлаў. Нам неаднаразова падавалі заявы на выняцце зьяроў, у тым ліку рысі, і адобрана было толькі адзін раз. Але па гэтым дазvole ў выніку не было ажыццэўлена ніякага выняцця».

Але часам «чырвонакніжнікаў» дазваляецца забіваць. «Ёсць Пастанова № 237 Савета Міністраў «Аб узаемадзеянні дзяржаўных органаў, іншых арганізацый пры выяўленні дзікай жывёлы», накіраваная на выняцце параненых, хворых асобінаў або тых, якія пагражаюць жыццю і здароўю грамадзянаў (напрыклад, шалёных), – патлумачыла Т. Жалызнова. – Калі спецыяльная камісія, у склад якой уваходзяць прадстаўнікі дзяржінспекцыі, нашых тэрытарыяльных органаў, ветурачы, прыйдзе да высновы, што траўмы несумяшчальныя з жыццём і жывёла будзе пакутаваць, то можа быць прынятае рашэнне аб забіцці».

Зусім нядаўна, летась у жніўні – кастрычніку, у абарону рэдкай кошкі праходзіла кампанія, а пад петыцыйны падпісаліся 4 590 чалавек. Тады Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя адказаў, што для выключэння рысі з Чырвонай кнігі няма ніякіх падставаў, а Міністэрства лясной гаспадаркі заявіла, што паляўнічыя віды жывёлаў знаходзяцца пад б'ольшым кантролем, чым рэдкае, а гэта дазваляе больш эфектыўна кіраваць іх папуляцыяй.

«Нягледзячы на адсутнасць якіх-кольвек падставаў, каб адкрыць паляванне на рысь, будучыны від у краіне застаецца пад пагрозай, – лічыць дырэктар АПБ Аляксандр Вінчэўскі. – Мы памятаем 2005 год, калі шэраг гусь усяго праз год па ўключэнні ў нацыянальную Чырвоную кнігу «вылецела» з яе «пасля званка зверку» і тут жа была ўнесена ў спіс паляўнічых жывёлаў з дазволеным адстрэлам і ўвесну, і ўвосень. За 15 гадоў від не знік, але і не стаў звычайным, як у суседніх Польшчы ды Літве».

Актыўнасць абедзвюх грамадскіх арганізацый зьяртовацца да чытачоў: сачыце за навінамі аб сітуацыі з рыссю, бо не выключана, што ёй спатрэбіцца актыўная дапамога кожнага з нас.

Паводле паведамлення ГА «АПБ» і «БАГНА»

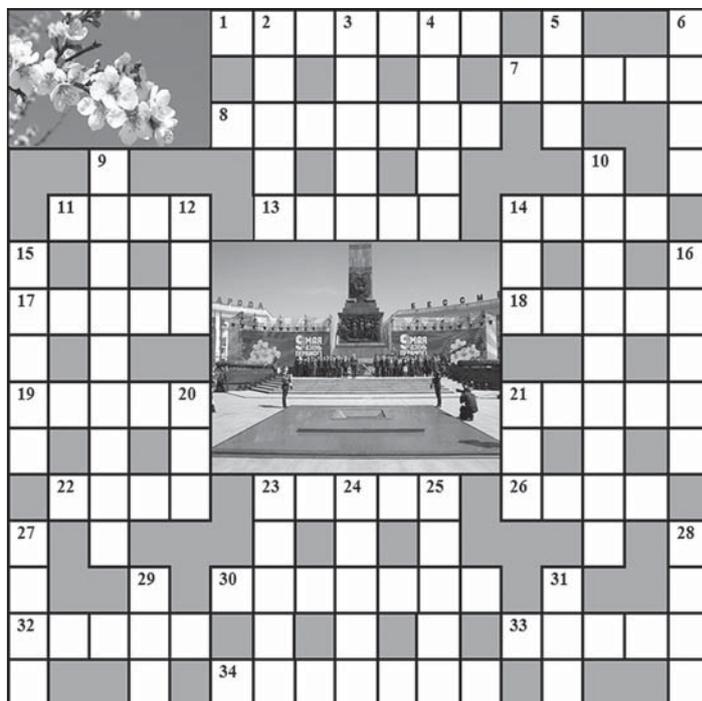
Уздоўж

1. Ядомы марскі рак. 7. «Па-вясноваму ... шуміць баравы». З верша П. Броўкі «Першамайскі салют». 8. Народная назва ландыша. 11. Лесвіца на караблі. 13. «У садочку май, // Май духмяны ліст, // І ўсю ночку несціханы // Салаўіны ...». З верша Максіма Танка «У садочку май». 14. «На ўсе лады паэмы і быліны // Пяюць: хвала, хвала табе, ...!» З верша П. Панчанкі «Франтавік». 17. Чалавек вялікай фізічнай сілы. 18. На героя і ... бязыць (прык.). 19. Перавернуты пласт зямлі. 21. Тое, што і схоў (разм.). 22. «... Перамогі, што для ўсіх адзіны // Пранёс Чырвонай Арміі салдат». З верша У. Скарамоха «Салдат Перамогі». 23. Духоўныя і культурныя каштоўнасці. 26. «Як мы жылі, хадзілі ў бой // За ...-Беларусь». З «Песні беларускіх партызанаў» (сл. П. Броўкі, муз. І. Любана). 30. Свята багіні вясны Лялі. 32. «Не забудзе Беларусь // Пушчы і паляны, // Дзе хадзілі ў ... // Хлопцы-партызаны». З народнай песні «Не забудзе Беларусь». 33. «І тужылі туюю магіл і краін // Па табе, залатая ... Перамогі». З верша В. Таўлая «Ранак Перамогі». 34. Знак адрознення вайсковых званяў.

Упоперак

2. Контур. 3. Май ласы прыбірае, лета ў ... запрашае (прык.). 4. Месца, адкуль пачынаецца спаборніцтва. 5. У маі жаніцца – ... маяцца (прык.). 6. ... у маі прадвясчае градабойнае лета (прыкм.). 9. Свята, што адзначаецца ў гонар апекуна ўрадлівасці – Ярылы. 10. Той, хто дабіўся перамогі. 12. Бывае май, што коням сена дай, а сам на ... уцякай (прык.). 14. Самы нізкі мужчынскі голас. 15. Буйное пісьмо старажытных рукапісаў. 16. Урачысты аглед войскаў. 20. «А зіма, як дым, прапала! // Зеленае ..., ралля». З верша Якуба Коласа «Вясна». 21. На год ... прыгод, а на вяку – без ліку (прык.). 23. «І ў будні дзень, і ў радаснае ... // Сюды, да плошчы, // Шмат дарог вядзе». З верша А. Астрэікі «Плошча Перамогі». 24. «Помніць Вена, помняць ... і Дунай...». З песні «Майскі вальс» (сл. М. Ясеня, муз. І. Лучанка). 25. Успышка святла. 27. Глыбокі акуп. 28. За ... свой на смерць стой (прык.). 29. Май халодны – ... хлебародны (прык.). 31. Вялікае лісцавае дрэва.

Склаў Лявон ЦЕЛЕШ

Народ сказаў...

Настаўнік звяртаецца да вучня:
 – Раскажы пра Аляксандра Македонскага.
 – Не ведаю.
 – А хто такі Актавіяна Аўгуст? А Юлій Цэзар?
 – Не ведаю.
 – Двойка.
 – Пачакайце, – кажа вучань, – а вы Мішку Сідарава ведаеце?
 – Не ведаю.
 – А Жору Каплюхіна? Таксама не? Ну, дык за што ж двойка? У вас свая кампанія, у мяне – свая.

Настаўнік фізкультуры. Чаму ты, Федзя, так слаба бяжыш на месцы?
Вучань. А вы паспрабуйце мяне перагнаць!

У першым класе ідзе ўрок чытання. Пятрок чытае падпіс пад малюнкам па літарак:
 – Сы-у-мы-кы-а...
 – Ну, і што атрымаецца?
 – Торбачка.

Міхась. Алё? Гэта школа? Запрасіце дырэктара, калі ласка, да тэлефона.

Дырэктар. Я вас слухаю.
Міхась. Ваш вучань Міхась Качкін хворы і не можа прыйсці на заняткі.

Дырэктар. А хто са мной размаўляе?
Міхась. Мой бацька.

Выкладчык пытае ў студэнткі:
 – Як будзе будучы час ад дзеяслова «кахаю»?
 – Выйду замуж, – адказала студэнтка.

Настаўніца. Калі ты ўжо, Васілёк, добрыя адзнакі атрымаеш?

Вучань. А гэта залежыць ад вас.

Паводле зборніка «Беларускія народныя жарты» (сбраў Умітро Бяспалы; Мінск, 1970)

Фот. Аляксей Савіцкі

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПРАДМОВА (заканчэнне артыкула). У XVI – XVII стст., у часы вострай ідэалагічнай барацьбы і рэлігійнай палемікі, прадмовы мелі пераважна сінкрэтычны характар, былі сродкам выражэння надзённых пытанняў грамадска-палітычнага жыцця, важных праблемаў развіцця культуры, поглядаў і імкненняў прадстаўнікоў розных сацыяльных групавак і рэлігійных кірункаў, грамадзянскага, нацыянальнага і этнацычнага крэда іх аўтараў (прадмовы С. Буднага, В. Цяпінскага да асобных твораў палемічнай і перакладной літаратуры і інш.). У прадмовах таго часу – зародкі беларускай філалогіі, крытыкі, літаратуразнаўства і публіцыстыкі. Важную ролю ў развіцці беларускай літаратуры і грамадскай думкі XIX – пачатку XX ст. адыгралі прадмовы Я. Чачота, Р. Падбярэскага, Ф. Багушэвіча, Цёткі і інш. пісьменнікаў.

У сучаснай літаратуры цвёрдых, выразна акрэсленых жанравых прыкметаў не мае. Паводле формы і стылю прадмовы самыя разнастайныя – ад кароткіх дзелавых анатацыяў да разгорнутых артыкулаў. Бываюць ад аўтара, рэдактара, укладальніка, перакладчыка, рэдакалегіі і інш. У залежнасці ад характару і прызначэння выдання (збор твораў, навуковая манаграфія, зборнік артыкулаў, слоўнік, публікацыя помніка пісьменнасці і г.д.) у прадмове падаецца сіслова інфармацыя пра змест, гісторыю ўзнікнення, аўтара, раскрываюцца прычыны і мэты выдання і інш. Прадмовы, як правіла, суправаджаюцца першым публікацыі ў газеце, часопісе. У спецыфічных выданнях тыпу хрэстаматыяў ці анталогіяў, апрача агульнай прадмовы, нярэдка падаюцца кароткія прадмовы да кожнай публікацыі помніка пісьменнасці, урыўка з буйнога твора або твораў

пісьменніка. Своеасаблівыя прадмовы нагадваюць перадавыя артыкулы газет і часопісаў.

ПРАЁКТ (ад лац. projektus – літар. кінуты наперад) – у будаўніцтве і архітэктуры: сукупнасць дакументаў (разлікі, чарцяжы і макеты архітэктурныя) для ўзвядзення, рэканструкцыі або рэстаўрацыі будынкаў і збудаванняў. Для гарадоў і інш. населеных пунктаў распрацоўваюцца праекты: генеральных планаў, дэталёвай планіроўкі, раённай планіроўкі, планіроўкі жылых раёнаў, грамадскіх цэнтраў, прамсловых і прыгарадных зонаў. Адрозніваюцца праекты: тыпавы (для масавага будаўніцтва шматлікіх аднолькавых аб'ектаў) і індывідуальны (для будаўніцтва адзінкавых унікальных архітэктурных аб'ектаў). Часам праекты

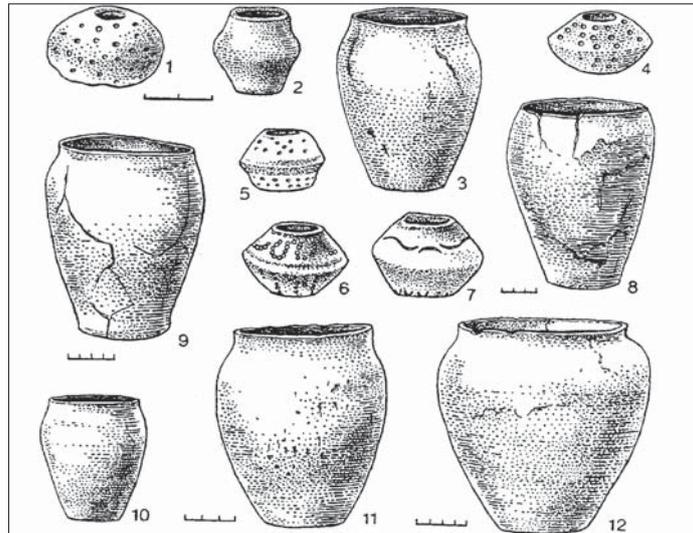
распрацоўваюць у некалькіх варыянтах для ўдзелу ў архітэктурных конкурсах.

ПРАЖСКАЯ КУЛЬТУРА – археалагічная культура славянскіх плямёнаў, якія ў VI – VII стст. насялялі тэрыторыю ад Лабы (Эльбы) на захадзе да Дняпра на ўсходзе і ад Прыпяці і Віслы на поўначы да Дуная на поўдні. Ва Усходняй Еўропе (паміж Заходнім Бугам – Днястром і Дняпром) мае назву культуры тыпу Карчак. На яе аснове тут утварылася культура тыпу Лукі Райкавецкай (VIII – IX стст.).

Насельніцтва займалася земляробствам, жывёлагадоўляй, рыбалоўствам і бортніцтвам, былі развітыя апрацоўка металаў і разнастайныя хатнія рамёствы. Невялікія селішчы плошчай ад 0,3 да 1,2 га размяшчаліся па берагах рэк на спадзістых схілах 1-й надпоймавай тэрасы групамі па 3 – 5 у кожнай. Жытлы з бярвёнаў слупавой канструкцыі прамавугольнай формы (даўжыня сценаў ад 2,5 да 5 м), заглыбленыя ў зямлю ад 0,2 да 1,2 м, размяшчаліся часцей за ўсё групамі або бясістэмна. У VIII – IX стст. яны будаваліся паралельнымі радамі.

Падлога земляная, часам абмазаная глінай або вымашчаная дошкамі. Стрэхі 2-схільныя. У сярэдзінне жытлаў, у далёкім ад уваходу куце былі печы-каменкі круглай або авальнай формы, трапляюцца глінабітныя печы. У VIII – IX стст. з'явіліся паўзмялянкы зрубнай канструкцыі. Насельніцтва вырабляла высокія слабапрафіляваныя ляпныя гаршкі з максімальным расшырэннем тулава ў верхняй частцы, звужаным горлам і дном, апущаным плечуком, кароткай прамой або ледзь адагнутай шыйкай і глыбокія міскі з вузкім дном, а таксама гліняныя патэльні з кароткімі і прыўзнятымі краямі. У VIII – IX стст. посуд набыў больш развітую, прафіляваную форму: адагнутую шыйку, прыўзнятыя плечукі, больш пукатае тулава, шмат пасудзінаў арнаментаваныя на край венчыка ямкамі і на плечуку ямкамі і хвалістымі лініямі. Сярод упрыгожанняў VIII – IX стст. бронзавыя бранзалеты з расшыранымі канцамі, гітарападобная спражка, 7-прамянёвае кольца і інш.

ПРАЖЭЛЬНІК – ганчарны выраб; нізкая гліняная пасудзіна з дугападобнымі ручкамі па баках або без іх (называлі таксама патэльня). Ужывалі для смажэння (пражэння) мяса, яечні і інш. страваў, часам для сушэння ягадаў, грыбоў. У 1-й палове XX ст. у некаторых ганчарных цэнтрах Паўночнай і Заходняй Беларусі пражэльнік выраблялі чорназадымленым і гартаваным. У наш час амаль выйшаў з ужытку.

Кераміка пражскай культуры

Пражэльнік